پښتو لیکنی سمون

Ketabton.com

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو لیکنی سمون

(د پوهندوی علمي رتبې لپاره)

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتــاب نــوم:	پښتو ليکنی سمون
لــيکـــــوال:	محمد اسمعيل يون
خــپــرنـــدوی:	يون کلتوري يون
چـــاپـشمــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
چـــاپــــکال:	۱۳۸۷ل کال
د لــيکـــــوال	
پرله پسې نومره:	(۳۰)
د خـــپرنـــدوی	
پرله پسې نومره:	(۳۰)
کـــمـــپـــوزر:	ضياءالرحمن ضياء

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي چاپ سريزه

دا اثر مې له نن څخه يو کال دمخه (۱۳۸٦ل کال) په وروستيو کې بشپړ کړی و، ژوري هئيت زما د ترفيع لپاره ومانه، خو ما هغه وخت ځکه چاپ نه کړ، چې غوښتل مې تر علمي ترفيع وروسته يې يو ځل بيا وگورم او زياتونې په کې وکړم او هم يې ځينو ليکوالو ملگرو ته د کره والي لپاره وړاندې کړم. د تېرو کلونو په بهير کې که څه هم له ګڼو بوختياوو سره مخامخ وم، خو د دې تېر يو يونيم کال په بهير کې مې خپلو کلتوري کارونو ته تر هرڅه زياته توجه وکړه. دا اثر مې يو ځل بيا وکوت او ځينو ليکوالو ملگرو ته مې د کتنې او کره کولو لپاره ورکړ، دا دی تر بيا کتنې او سمون وروسته يې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم، پوره باور دی چې تر چاپ وروسته به مو قدرمن لوستونکي لا کره والي ته وهڅوي او د وخت په تېرېدو سره به دا بهير د پښتو ليکدود د لا سمون سبب شي.

د همدې بهير د لا بري په هيله
محمد اسمعيل يون
۱۳۸۷ل کال د کب ۲۵مه نېټه
ارگ، د جمهوري رياست مانۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پښتو ليکنی سمون))

يوه په زړه پورې هڅه

د يوې ژبې د ليکدود سمون او د هغه د اصلاحي بهير ارزونه د ژبې په پرمختګ کې کارنده ونډه لري. له نيکه مرغه پښتو ليکدود وخت پر وخت د زيات کره والي پر لوري ګامونه اخلي. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې استاد ښاغلي پوهنمل محمد اسمعيل يون يوې ډېرې ښې او ضروري موضوع ته پام شوی او د خپلې علمي تر فېع (پوهندوی رتبې) لپاره يې داسې يوه موضوع (پښتو ليکنی سمون) ټاکلې، چې ارزښت اوضرورت يې ډېر زيات دی. اوس چې زموږ په هېواد کې رسنۍ ډېرې زياتې شوي، نو د ليکدود د يو والي او سمون په برخه کې هره نوې علمي هڅه بې له شکه چې ډېره ګټوره تمامېږي. ځکه که چاپي، تصويري او نورې رسنۍ پر خپل وخت له ښه، کره، پوره او معياري ليکدود څخه کار وا نه خلي، نو ډېرې ژبنۍ ګډوډۍ او تېروتنې را منځته کېدلای شي. اکثره ګډوډي موږ د يوه ښه معياري ليکدود په مرسته له منځه وړلای شو. پوهنمل محمد اسمعيل يون همدغه ضرورت ته متوجه شوی او داسې يو علمي اثر يې دا دی رامنځته کړی، چې زموږ د ليکدودي ستونزو ډېرو برخو ته ځواب ويلای شي. په دې اثر کې د اختلافي کلمو د سمون تاريخي بهير هم په ګوته شوی او دنويو اختلافي کلمو د سمې ليکنې معيارونه هم په ګوته شوي دي، د علمي ستونزو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل لپاره د پښتو غړیزې الفبې چارټ هم راوړل شوی او د نورو نومونو د یو والي او سمې لیکنې لپاره هم ښه وړاندیزونه شوي دي. د پښتو د انشایي سمون لپاره یې لیکنښې او پښتو سربلونه او اوستربلونه هم په تفصیل سره بیان کړي دي.

زه په داسې حال کې چې د پښتو لیکنې سمون په بهیر کې دا اثر یوه ښه په زړه پورې زیاتونه ګڼم او د (پوهندوی) علمي ترفیع لپاره یې پوره او مناسب ګڼم، دې سره هیله لرم، چې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو څانګه کې د یوه درسي یا مرستندوی درسي کتاب په توګه هم ورڅخه ګټه واخیستل شي. دغه راز له ښاغلي یون څخه هیله کوم، چې د کتاب د ژر چاپ لپاره هم هڅې وکړي او تر چاپ د مخه د لوستونکو د معلوماتو د لا زیاتوالي لپاره نورې بېلګې هم په کې راوړي او نورې هغه اختلافي کلمې هم وپلټي، چې لا اوس هم په لیکنۍ برخه کې په کې توپیرونه تر سترګو کېږي. زه یو ځل بیا ښاغلي پوهنمل محمداسمعیل یون ته د (پوهندوی) علمي رتبې لپاره د دې اثر د لیکلو له امله تبریکي وایم او له اړوندو مقامونو څخه هیله کوم، چې (د پښتو لیکنې سمون) د لیکنې له امله نوموړي ته د (پوهندوی) علمي رتبه منظوره کړي.

د پښتو لیکنې سمون د پراختیا او د پښتو لیکدود د لا کره والي او بشپړ یو والي په هیله.

په درنښت

پوهنوال محمد صابر خوېشکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د پښتو لیکنې سمون ضرورت

په دې کې هېڅ شک نه شته، چې لیک تر ژبې ډېر وروسته را منځته شوی، جوړ شوی او په اصطلاح اختراع شوی دی. پوهان په دې نظر دي، چې لیک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسیله او د بشر ستره لاسته راوړنه ده. ژبپوهانو لیک د ژبې مادي استر او یا هم انځوریز شکل ګڼلی دی. د نړۍ په پوهانو کې خوشالخان هغه ستر عالم دی، چې تر هرچا زیات د لیک ارزښت ته ځیر شوی دی. د خوشالخان په نظر که لیک نه وای د دنیا دا دومره علمونه او کتابونه به نه وو. خوشال په خپل مشهور سیاسي، روزنیز اوټولنیز اثر (دستارنامه) کې: علم د وحشي اسپ په شان بللی او خط یې د قیضې په شان، چې وحشي اسپ پرې رامولای شي، هغه خط درییم هنر ګڼي، چې کسب او کمال پرې حاصلېږي. خوشال وایي: ((علم او خط سره لازم او ملزوم دي، علم په مثال وحشي دی، خط لکه کمند چې وحشي پرې قید شي، دا هومره کتابونه به نه وو که خط نه وی، په حساب په کتاب په سیاق به څوک پوهېدل که خط نه وی، د جهان کار سره ټول په خط دی، لوی هنر دی، منزلت، مرتبت یې هم ډېر دی، قدر قیمت یې تر حساب تېر دی. که یې دولتمند زده کا زېب و زینت دی، که یې درویش زده کا د درویش دولت دی...)) [1] خوشال

(۱) دستار نامه، خوشال خان خټک، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۵ کال چاپ ، ۱۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په ساده مثالونو کې د لیک ارزښت او اړتیا بیان کړي، خو د مانا او محتوا د ژوروالي له مخې یې د لیک ارزښت په ښه ډول څرګند کړی دی. د نړۍ ګڼو ژبپوهانو د لیک بېلابېل تعریفونه کړي، خو کوم قوت چې د خوشال په تعریف کې شته، په نورو تعریفونو کې په دې کچه نه لیدل کېږي. د خوشال د تعریف له مخې د علم زېرمه او پانګه د لیک نتیجه ده. رښتیا هم که چېرې بشر لیک نه وای رامنځته کړی، نو بل پښت او راتلونکو نسلونو ته یې د تجربو او پوهې انتقال ناشونی و. د سړي علم خو د فولکور او ګړنې ادب په شان هم نه دی، چې خوله په خوله او نسل په نسل یو بل ته انتقال شي. د فوکلور د لېږد مهم لامل دا دی چې هلته هنري قوت او تخیل ورسره ملګری وي او له کوم فشار پرته د خوند په زور انتقالېږي، په علم کې که څه هم زیاته ګټه متصوره ده، خو د خوند او لذت کچه په کې ډېره کمه ده. په حقیقت کې د نړۍ د تفکر او تخیل د تجربو یو اوږد ځنځیر اوتسلسل (ګړنې ادبیات) هم وروسته د همدې لیک په واسطه د مرګ له حتمي ګواښ څخه ژغورل شوي دي. پیداګوژستان (ښوونپوهان) په دې نظر دي، چې د علم زېرمه د الفاظو په پانګه کې نغښتې ده، یا په بله وینا د الفاظو کثرت د مانا پر ډېروالي دلالت کوي. د انسان په ژبه کې د الفاظو او کلمو د زېرمې او زیاتوالي ظرفیت هغه وخت زیات شو، چې ژبه د لیک په واسطه د زېرمه کېدو او خوندیتوب جوګه شوه. د لیک په واسطه نه یوازې دا چې پخوانۍ پانګه خوندي شوه، بلکې د دې پانګې د زیاتونې او غځونې اسانتیاوې هم برابرې شوې، ژبه د هوا له څپو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مقید او منسجم انتظام لوښي ته ولوېده او د انسان د اړتیاوو د خړوب لپاره یې د غځونې قابلیت پیدا کړ، خو لیک هم، داسې نه دی، چې پر یوه ورځ رامنځته، پیدا او غني شو، لیک هم د ژوند اوږده کلونه او مزلونه وهلي دي. د نړۍ ګڼ شمېر ژبې د څو بېلابېلو او یا هم د مختلفو لیکدودونو او لیکښو تر پړاوونو تېرې شوې دي.

پښتو لیک یا لیکدود د (میخي)، (ارامي)، (خروشتي) او (یوناني) لیکدودونو او یا لیکښو پړاوونه تېر کړي او تر اسلام وروسته یې عربي لیکښه خپله کړې ده. معمول عربي لیک یا الفبې چې ټول(۲۸) بېلابېل توري لري، د دې جوګه نه ده، چې ټول پښتو غږونه راونغاړي، یانې پښتو غږونه زیات او د عربي لیکدود توري (شکلونه) کم دي، د همدې کمښت د پوره کولو او د پښتو غږونو د سمې افادې لپاره پر پښتو (یا ګانو) سربېره اته داسې نور توري پر بېلابېلو وختونو د دې ژبې له (الفبې) سره یو ځای شوي، چې تر ډېره حده یې د پښتو اوازونو د افادې چاره اسانه کړې ده. له هغه وخته چې پښتو په عربي لیکښې لیکل شوې، نو وخت پر وخت په کې بدلون راغلی دی. ویل کېږي چې په پښتو لیکدود کې لومړني بدلونونه د سلطان محمود غزنوي زمانې پورې اړه پیدا کوي، تر هغه وروسته پیرروښان د پښتو غږونو لپاره ځینې شکلونه وضع کړي، وروسته بیا خوشالخان د ((زنځیري)) لیکدود په نامه یو بل لیکدود جوړ کړی، چې د ده خپل او دده د کورنۍ ځینې اثار پرې لیکل شوي دي. د غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د (پښتو مرکې) له خوا هم د لیکدود د سمون په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې هڅې شوي، تر هغه وروسته په کندهار کې (ادبي انجمن) او بيا په کابل کې (پښتو ټولنې) د ليکدود د سمون په برخه کې خپلې هلې ځلې کړي او دا هڅې ان د باره ګلۍ تر علمي سيمناره غځېدلې دي. خو بيا هم پښتو اوسنۍ کارېدونکې الفبې د دې جوګه نه ده، چې د پښتو غږونو بشپړه استازي يا څرګندونه وکړي، له همدې امله لا هم د دې اړتيا شته، چې په پښتو الفبې کې پوره پوره سمون راشي. د الفبې يا تورو سمون د دې زمينه برابروي، چې د يوې ژبې ليکنی متن سم شي. د يوې ژبې په ليکني سمون سره ورو ورو يوه ژبه له بېلابېلو يا مختلفو ګړدودونو او لهجو څخه راوځي، يوه واحده بڼه خپلوي او د يوې ژبې ليک لوست ورسره پوره پوره اسانېږي. ژبپوهان په دې نظر دي، چې د يوې ژبې د معياري کولو او يووالي لپاره تر ټولو غوره لاره همدا ده، چې ليکدود سره يو شي. د افغانستان نوميالی ژبپوه استاد زيار وايي، چې ژبه د وګړو په خولو کې ده او خولې په لکونو څه چې په ميلونونو دي، نو موږ نه شو کولای ژبه د چا په خوله کې سمه کړو، خو ليک يو واحد سيستم دی، که ليک سم شي، نو خولې هم ليک تعقيبوي، په دې ډول د وخت په تېرېدو سره خولې او ليک سره سمون خوري. د دې اثر (پښتو ليکنی سمون) د ليکلو ضرورت هم دا و چې پورتني مجبوريتونه او ضرورتونه تر يوه حده پوره کړي او زموږ ژبه له ګړدوديزې او ليکدوديزې انارشۍ څخه وژغورل شي، دې کار سره به د ژبې د وينا سيستم سم تلفظ او د مانا په پوره انتقال کې به اسانتياوې را منځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر په ليکلو کې هڅه شوې هغه ستونزې تر يوه حده اوارې شي، چې اوس په پښتو ليکنۍ بڼه کې تر سترګو کېږي. په دې اثر کې د ځينو ګرامري تېروتنو د مخنيوي لپاره معمولو ګرامري تېروتنو او دهغو سمې بڼې ته هم اشاره شوې، دا اثر اساساً کوم ګرامري لاربنود نه دی، خو دې سره سره بيا هم هغه خپلواکې او ناخپلواکې کلمې چې اوس په ناخبرۍ او ناپوهاوي کې د پښتو ګرامر د اساسي قاعدو خلاف په دوديز ډول ناسمې ليکل کېږي، د هغو سمې کارونې لارو چارو ته هم په کې ګوته نيول شوې ده. يو شمېر اختلافي کلمې او د هغو سمې بڼې ته هم نغوته شوې ده. په بنسټيز ډول د دې اثر له ليکلو څخه زما غټ هدف دا و، چې د پښتو ليکنې سمون په بهير کې خپله ونډه واخلم، د ښوونځي زده کوونکو او د پوهنتون محصلينو ته په پښتو ليکنۍ برخه کې تر خپله وسه اسانتياوې رامنځته کړم او هم هغو نا پښتنو پښتو زده کوونکو او بهرنيانو ته، چې د ليک له لارې د پښتو ژبې د زده کړې لېوال او مينوال دي، لاره سيده کړم. يادونه کوم چې په پښتو ليکنۍ برخه کې نه دا لومړنی اثر دی او نه هم وروستی؛ تر هغه وخته د دې لړۍ غځول په کار دي، چې پښتو ليک د پښتو ژبې د افادې ټولې خواوې انځور او ټولې اړتياوې خروب کړي.

په مينه او درناوي

محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

پښتو غږونه او توري

الف- غږونه: د ګړنۍ ژبې بنسټ غږونه او د لیکنۍ ژبې بنسټ توري جوړوي. طبیعي خبره ده، چې غږونه د انسان له ژوندانه سره سم رامنځته شوي دي. د غږ پوهنې یا فونولوژۍ علم له مخې ((غږ یا اواز د ژبې تر ټولو کوچنی غږیز توک یا عنصر ته ویل کېږي، چې په خپله په ځانګړې توګه کومه مانا نه لري، خو له ترکیب او یوځای کېدو څخه یې مانا لرونکې کلمې جوړېږي او هم په کلمو کې د مانا د توپیر سبب ګرځي.)) [1]

په حقیقت کې غږ د ژبې بنسټ دی؛ که غږ نه وي ګړنۍ ژبه نه شته او چې ګړنۍ ژبه نه وي نو لیکنۍ ژبه هم نه شته. لیک د ژبې مادي استر ګڼل کېږي، غږ په غوږونو اورېدل کېږي، خو په سترګو نه لیدل کېږي، خو کله چې د تورو یا لیک په چوکاټ کې قید شي، نو د سترګو د لیدو او فزیکي شتوالي جوګه شي. غږونه هم

[1] غږ پوهنه او ویيپوهنه، بخت میر وزیری، کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، د نا پښتو څانګو لپاره، ۱۳۸۴ ل کال، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل خپل ډولونه لري، د نړۍ په زياتو ژبو کې غږونه معمولاً د دوديز وېش له مخې پر دوو ډولونو وېشي؛ خپلواک او نا خپلواک يا واول او کانسونينټ چې غږن او بې غږه اوازونه هم ورته وايي. سربېره پر دې غږونه د خولې او وتونځي (مخرج) او لفظي غږو له مخې پر ژبغاښيزو ، پزيزو، تالويزو، شونډيزو او نورو ډولونو هم وېشل کېږي. پښتو ګرامر پوهانو او ژبپوهانو د خپل دوديز تعريف له مخې پښتو غږونه پر څلورو ډولونو وېشلي دي. دا وېش يې په خوله کې د غږ د توليد د څرنګوالي له مخې کړی دی يانې دا چې يو غږ د توليد په بهير کې د ساهوا جريان له خنډ او ځنډ سره مخامخوي که نه؟

د همدې دوديز وېش له مخې په پښتو کې د غږونو د وېش دا ډلبندي په دې ډول ده:

۱- خپلواک، غږن يا واول غږونه: هغو غږونو ته ويل کېږي، چې له خولې څخه د راوتو پر مهال يې دغږيزو غږو ترمنځ ټکر رامنځته نه شي، يانې دا چې: هر هغه اواز چې يوځل له کوم خنډ او بندښت پرته له خولې څخه راوځي، هغه ته خپلواک، غږن يا واول غږ ويل کېږي.

په پښتو کې دغه لاندې غږونه په خپلواکو غږونو کې شمېري:

۱- الف: ا (ā)

۲- ګرده (هې) يا زور (ه) (a)

۳- زورکی (ه) د بارګۍ د سيمينار د پرېکړې له مخې يې بڼه داده: (ۀ) (ə)

۴- اوږده يا ښځينه (ې)

۵- څرګنده يا لنډه (ي) (i)

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- اوږد یا په دودیزه نومونه مجهول واو (و = o)
٧- لنډ یا څرګند واو (و = u)

خو پوهاند صدیق الله رښتین په پښتو کې د (واونو) شمېر (څلور) ګڼلی او ځینو نورو پوهانو بیا الف په دوه ډوله ګڼلی، نو که دا نظریه هم ورسره ومنل شي، د پښتو واولونو شمېر به لسو ته پورته شي، خو په دودیزو وېشنو کې پښتو واولونه، چې په توروو، انځورونو یا ګرافیمونو افاده کېږي، همدا اوه (٧) توریز وېش ډېر معمول دی.

البته په پورتني وېش کې هم، چې واولونه (٧) ګڼل شوي، د پښتو ژبې لپاره اوسنی کارېدونکی عربي لیکدود دهغو د افادې لپاره (٧) بېلابېل ګرافمیونه نه لري. دا (٧) بېلابېل غږونه په عربي -پښتو لیکدود کې په (ا، ه، ې، و، ي) انځورونو افاده کېږي، البته که د زورکي (ə) لپاره د باړه ګلی ورانديز (ۀ) ومنل شي نو د اوو (٧) غږونو د تمثیل لپاره به (٦) شکلونه ولرو.

خو بیا به هم د (u او o) دوو خپلواکو غږونو د تمثیل لپاره یوازې یوه بڼه (و) لرو.

ژبپوهان دواولو په اړه دا خبره هم کوي، چې د نورو غږونو په تلفظ او افاده کې دا غږونه اساسي نقش لري، که چېرې دا غږونه نه وي، هغه نور غږونه اصلاً حرکت نه شي کولای. همدا غږونه د څپې یا سېلاب زړی هم جوړوي او په هره څپه کې د یوه خپلواک غږ شتون حتمي دی او له واول پرته څپه هډو جوړېدی نه شي. څپه بیا د ګړنۍ ژبې انکشافي شکل دی، کېدی شي، ماناواله وي او یا هم مانا ور نه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- نا خپلواک، ناغږن یا کانسونینټ غږونه: نا خپلواک اوازونه یا غږونه هماغه دي، چې له خولې څخه د راوتو پرمهال د هوا جریان بندوي او غږیز غږي یو بل سره نښلي، یانې دا چې لکه د واول په شان له کوم خنډ پرته له خولې څخه نه راوځي. ناخپلواکو غږونو ته چوپ (کانسونینټ) غږونه هم وايي: په پښتو کې نا خپلواک غږونه د دې لاندې شکلونو په واسطه انځورېږي:

۱- ب ، ۲- پ، ۳- ت، ۴- ټ ، ۵- ج، ٦- چ، ۷- څ، ۸- ځ، ۹- خ، ۱۰- د، ۱۱- ډ، ۱۲- ر، ۱۳- ړ، ۱۴- ز، ۱۵- ژ، ١٦- ږ، ۱۷- س، ۱۸- ش، ۱۹- ښ، ۲۰- غ، ۲۱- ک، ۲۲- ګ ۲۳- ل، ۲۴- م، ۲۵- ن، ۲٦- ڼ، ۲۷- هـ

پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ناخپلواکو غږونو او یا هم تورو شمېر (۲٦) ګڼلی[۱] سربېره پر نوموړو غږونو او یا هم تورو په پښتو کې لس داسې عربي غږونه یا توري هم کارول کېږي، چې اصلي ریښه او جوړښت یې عربي دی، یانې په هره کلمه کې چې دا غږونه یا توري و کارېږي، هغه به عربي وي، پښتو به نه وي. د یادونې وړه ده، چې پښتو ژبه کې د دې غږونو او تورو سم تلفظ څه ناڅه مشکل دی، نو ځکه خو یې د تلفظ پر وخت زیاتره اندېولونه کارول کېږي، یانې په خپله ژبه کې هغه ته ورته اوازونه ، د بېلګې په توګه: (ص) د (س) په تلفظ، (ث) د (ځ) یا (س) په تلفظ (ف) د (پ)، (ذ) د (ز) او (ځ) په تلفظ او همداسې نور دراخله. هغه اوازونه یا توري، چې له عربي کلمو سره یو ځای

(۱) پښتو ګرامر (ژب ښودنه)، صدیق الله رښتین، خاور خپرندویه ټولنه، ۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته راغلي او اوس يې په پښتو ګړنۍ او ليکنۍ ژبه کې کارونه يو ضرورت او دود دی، دادي:

(ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ع)

د يادونې وړه ده، چې دا پورتني اوازونه او توري هېڅکله هم په نړه پښتو کلمو کې نه راځي. په ټوليز ډول د عربي غړونو په ګډون په پښتو کې اوس (۳۷) ناخپلواک غږونه او د هغو ګرافيمونه يا توري کارول کېږي.

خو پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د ټولو پښتو غږونو يا تورو شمېر (۳۷) ګڼلی او که چېرې د عربي دا لس نړه توري يا غږونه ورسره يوځای شي، نو شمېر به يې (۴۷) تورو ته ورسېږي. که غبرګغږونه او سيمې واولونه پرې سرباری شي، نو خبره يو کم شپېتو غږونو ته رسېږي او که د ځينو لهجو واولونه هم په پام کې ونيسو، نو خبره تر شپېتو هم پورته کېږي.

۳- نيمه خپلواک يا سيمې واول غږونه: د ژبپوهنې د دوديزو تعريفونو او وېش په لړ کې د نيمه خپلواکو غږونو يا سيمې واول موضوع هم د يادونې وړ ده. سره له دې چې يو شمېر اوسني ژبپوهان، سيمې واول ګرد سره مني نه او وايي چې اوازونه يا واول دي يا کانسونينټ او نيمه واول کومه مانا نه ورکوي، ځکه واول يو څپه جوړوي او دلته هم يوه څپه يا سېلاب وي ياني په هر څه کې چې اوس د سيمې واول په نامه توري وي، هلته واول هم ورسره وي او له واول پرته سيمي واول د کانسونينټ په شان حرکت نه شي کولای، نو ځکه بايد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانسونینټ کې وشمېرل شي. خو د نویو ژبپوهانو له دلایلو سره سره بیا هم د سیمې واول اصطلاح تراوسه له دوده غورځېدلې نه ده. دودیز ژبپوهان په پښتو کې دغه لاندې اوازونه سیمې واول ګڼي.

۱- y= ی ، لکه یلبند، yelband ، yawāze

۲- w= و لکه ګل gwəl ، درواغ dərwagh

د یادونې وړ ده، چې په پښتو لیکدود کې ددې دوو غږونو یا سیمې واولونو د افادې لپاره ځانګړې ګرافیم نه شته؛ په دې لیکدود کې د دې اوازونو د تمثیل لپاره د (و) او (ی) له بنې کار اخیستل کېږي. خو په پښتو فونیمیکه الفبا کې یې ورته (y او w) بڼه غوره کړې ده.

۴- غبرګغږونه یا دیفتونګونه: د غږونو په دودیز وېش کې یوه کټګوري هم د غبرګغږونو ده، غبرګغږونه یا دیفتونګونه هغو اوازونو ته ویل کېږي، چې له یوه واول او یوه سیمې واول یا نیمه واول څخه رغېدلي وي. دیفتونګونه هم لکه د واول په شان له کوم ځنډ پرته په یوځایي ډول له خولې څخه راوځي، خو په دې توپیر چې تر واولونو درانه ویل او ښکاره کېږي، چې د واول ترڅنګ ورسره یو بل غږ هم ملګرتیا کوي، ځینې اوسني ژبپوهان د سیمې واول په شان د دیفتونګ له تعریف او جلا کټګورۍ سره هم موافق نه دي او ټول اوازونه یوازې پر دوو کټګوریو یا ډلبندیو (واول) او (کانسوننټ) وېشي.

دغبرګغږ له دودیز تعریف سره سم پښتو غبرګغږونه دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ای (āy) لکه پای pāy، چای čāy

۲- ی (ay) لکه زمری zmaray ، زلمی zalmay

۳- ۍ (əy) لکه ځولۍ ĵoləy، ډوډۍ (ḍoḍəy)

۴- وی (uy) لکه خوی xuy ، بوی buy

۵- وی (oy) زوی zoy ، لوی loy

٦- او (āw)کړاو karāw ، پړاو parāw

۷- او (aw) لو (law) ، پلو (palaw)

۸- و (əw) لکه کتو (katəw) بګو (bagəw)

۹- یو (iw) تریو triw یو (iw)

۱۰- ېو (ew) دېو dew

په پښتو کې غبرګغږونه همدا دي، چې پورته مو ورته اشاره وکړه، د وروستیو درېو (ew,iw,əw) کارونه یې ډېره کمه ده او یوازې د ګوتو په شمار استعمال ځایونه لري. دغه راز په پښتو لیکدود کې د (۴، ۵) ګڼې (oy ،uy) او (٦، ۷) ګڼې (aw,āw) توپیرونه او د (۸) ګڼې (əw) سمه لیکنه مشکله ده، د (۹-۱۰) ګڼې (ew ، iw) سمه انځورونه که څه هم مشکله نه ده، خو په اوسني دودیز استعمال کې یې څوک ډېر خیال نه ساتي. اوس نو که موږ دیفتونګونه هم د جلا اوازونو په توګه محاسبه کړو او د عربي نړه غږونو یا تورو په ګډون یې له پښتو غږونو سره یو ځای کړو او هم په ځینو ګړدودونو کې ځینې نور کارېدونکي واولونه هم پرې زیات کړو، نو په پښتو کې به د اوسنیو کارېدونکو غږونو شمېر تر (یو کم شپېتو) بېلابېلو غږونو واوړي. د دې شمېر غږونو په شتوالي سره به پښتو ژبه د ژبو په هندو اروپایي کورنۍ، په تېره بیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختیزو اریایي ژبو کې هغه ژبه وي، چې د اوازونو لمن یې تر ټولو زیاته پراخه ده.

ب- توری، حرف، انځور، شکل یا ګرافیم: د یوه غږ لیکل شوي شکل یا بڼې ته وایي، یا په بله وینا د لید وړ هغه رسم یا انځور دی، چې د یوه اواز ښکارندویي کوي. زموږ په ګړنۍ ژبه یا اصطلاحاتو کې اکثره وخت خلک د اواز او توري (حرف) توپیر نه کوي، دواړه په یوه مانا کاروي، سره له دې چې توري او اوازونه په مترادفه مانا کاربږي، خو په حقیقت کې توري د اواز تابع دي او د همغه اواز ښکارندویي کوي، چې دا توري ورته د نښې (سمبول) په توګه غوره شوي دي. په نړۍ کې د ګڼو ژبو غږونه په ډېر کم تغییر سره اوښتي را اوښتي او یا یې هم خپل ځینې ژبني یا ګرامري خصلتونو لږ و ډېر تغییر کړی دی، خو داسې ډېرې ژبې شته چې لیکدود یا تورو یې سل په سلو کې بدلون موندلی ، ان یوې ژبې څو ډوله توري یا په ټولیز ډول ابېڅې (الفبې) درلودلي دي. پښتو ژبه او تر څنګ یې ځینې نورې اریایي ژبې هم د څو لیکدودونو ((میخي، ارامي،خروشتي، یوناني))[1] تر بهیرونو تېرې شوي او اوس دا دی په عربي الفبې کې دنړدې نیمایي توپیر په زیاتوالي سره همدا الفبې کاروي، خو اوسنۍ کارېدونکې ابېڅې په عام ډول د جوړښت له مخې د همدې عربي لیکدود د قاعدې مطابق حرکت کوي. عربي لیکدود او په هغه کې راغلی زیاتون

---

(۱) - د کوشاني دورې د ژبو څېړنه، محمد نبي صلاحي ، د علومو اکاډمي ، ۱۳۸٦ ل کال، کابل، ۷۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا هم د پښتو غږونو بشپړه ښکارندویي نه شي کولای، له همدې امله نه یوازې پښتو، بلکې د نړۍ اکثره ژبې چې لیکدود یې د ژبو د ټولو غږونو او اړتیاوو انځورنه، نه شي کولای، د ځینو علمي ستونزو د حل او په ژبه کې د ځینو خاصو کلمو او غږونو د دقیق قید لپاره له یوې بلې ابېڅې ځخه هم کار اخلي. دې ابېڅې ته د ژبپوهنې په نړیواله نومونه کې (فونیمیکه) الفبې وایي، چې په پښتو کې یې موږ (غږیزه) ابېڅې بولو.

غږیزه الفبې د یوې ژبې په سلو کې (۹۹%) لفظي ستونزې اوارولای شي، خو هغه کلمې، چې د شکل او تلفظ له مخې سره ورته او مانـاوې یې بېلابېلې وي، دا ستونزه بیا هم نه شي حلولای، خو د کلمې د تلفظ په دقیق ثبت کې مرسته کوي. البته د دې ډول کلمو ستونزه یوه مانیزه ستونزه ده، نه لفظي او په لیکدود پورې اړه نه لري. دغه راز په پښتو کې (دخج یا فشار) ستونزه هم د یادونې وړ ده. کله چې فشار د یوې کلمې په لر او بر کې راشي، د کلمې مانا اړوي، دا ستونزه هم په غږیزې الفبې نه شي حلېدلای، البته دخج د یوې ځانګړې نښې ( ) په واسطه کېدی شي، چې یوه کلمه په همغې مقصودې مانا تلفظ شي. لکه څنګه چې په عربي - پښتو لیکدود یا ابېڅې کې څه نا څه اختلافات او کمی شته، دغسې پښتو غږیزې الفبې کې هم د څو محدودو تورو د بنې په اړه د نظر یووالی نه شته، دلته به لومړی د پښتو ابېڅې دا دواړه بڼې (عربي پښتو لیکدود او پښتو فونیمیکه بڼه) راوړو او بیا به پر هغو څو محدودو تورو هم رڼا واچوو، چې لا تراوسه هم په یوه واحده بڼه نه کارېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- پښتو توري او د هغو نومونه:

په پښتو او بله هره ژبه کې توري يا حرفونه نه يوازې د همغې ژبې د غږونو استازي او ښکارندويي کوي، بلکې توري په خپله نومونه هم لري، چې له همغه اواز څخه ريښه او الهام اخلي، د پښتو تورو په ليکنۍ برخه کې تر ډېره حده د نظريو والي را منځته شوی، يوازې يو څو توري داسې دي، چې لا اوس هم تر يوې زياتې بڼې لري او يا هم ټول يې په يو ډول نه کاروي. دا چې هر توری په خپله په کوم نامه ياد شي، په دې کې هم د نظر توپير شته، خپله له پښتو (الفبې) څخه نيولې بيا د هغې تر بېلابېلو تورو پورې ، نومونه په واحده بڼه او شکل نه کارېږي.

د پښتو ليک د مجموعي تورو تر څنګ ((الفبې)) ته څوک (الفبا) او څوک هم (ابېڅې) وايي، دغسې يې توري هم در واخله ، دلته به لومړی د پوهنې وزارت پښتو الفبې سيستم ته نغوته وکړو، بيا به يوې هغې پښتو الفبې ته نغوته وکړو، چې په دوديز ډول پښتو کې کارېږي او هر توری يې هم له عربي قاعدې سره سم په همغو ورته نومونو يادېږي او بيا به د هېواد د نوميالي ژبپوه استاد پوهاند زيار له خوا هغې پښتو ابېڅې ته هم نغوته وکړو، چې په نومونو کې يې څه نا څه سمون او زياتون راوړی دی.

لومړی به د پوهنې وزارت له خوا کارېدونکې پښتو الفبې راوړو، چې په پښتو تعليمي کتابونو کې کارېږي.

ا آ ب پ ت ټ ث ج

چ ح خ څ ځ د ډ ذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر ږ ز ژ ږ س ش ښ
ص ض ط ظ ع غ ف ق
ک گ ل م ن ڼ و هـ
ی ې ۍ ئ ي

د دې تورو لپاره له عربي قاعدې سره سم نومونه ایښودل شوي دي.

بله هغه پښتو دوديزه الفبې ده، چې په ځينو علمي مرکزونو کې کارېږي. د دې الفبې چارټ د ايشيا سافټ کمپنۍ استازي ښاغلي نور رحمن لېوال، چې د کمپيوټر د پروګرامونو متخصص دی، ګڼشمېر پښتو پروګرامونه يې جوړ کړي او ځينې کمپيوټري نومونه يې پښتو کړي، د ځينو نورو افغان ليکوالو په لارښوونه، مرسته او همکارۍ جوړ کړی دی.

د- پښتو الفبې

ا الف	ب بې	پ پې	ت تې
ټ ټې	ث ثې	ج جيم	ح حې
چ چې	څ څې	ح حې	خ خې
د دال	ډ ډال	ذ ذال	ر رې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ړ ړې	ز زې	ژ ژې	ږ ږې
س سين	ش شين	ښ ښين	ص صاد
ض ضاد	ط طې	ظ ظې	ع عين
غ غين	ف فې	ق قاف	ک کاف
ګ ګاف	ل لام	م ميم	ن نون
ڼ نوڼ	و (واو)	ه هې	ي څرګنده يې
ې اوږده يې	ۍ ښځينه يې	ئ کړواله يې	ی ے نرمه يې

پورتنۍ الفبې تقريباً متفقه ده او په ټوله پښتو کې له ځينو ځايونو پرته همدا الفبې کارېږي، اکثريت ليکوال همدا بڼه کاروي. يوازې د(ګ) او (ے) په اړه د نظر اختلاف شته، ځينې پښتو ژبپوهان په دې نظر دي، چې د (ګ) پر ځای بايد (گ) وکارول شي، ځکه يو توري ته غړوندی ورکول هغه وخت په کارېږي، چې د تلفظ پر وخت ژبه هم ورسره په خوله کې را تاوه شي، لکه ځينې نور پښتو اوازونه يا توري (ډ، ړ، ڼ، ټ) خو په (ګ) کې دا حالت نه شته، نو ځکه يې غړوندي ته هم اړتيا نه شته. (ے) هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره نه کارېږي ، يوازې په باره ګلی سيمينار کې يې د يوه بـديل په توګه د کارونې وړانديز شوی و، خـو د تـورو پـه نومونـو کـې پوهاند ډاکتر مجاور احمد زيار د دې تر څنګ چې اکثـره همـدا دوديزه نومونه تائيدوي، د نور سمون اړتيا هم نه هېروي. هغه دا توري د يوه منظم سيستم لوښي ته اچوي، هغه الف ته (الف) (ه) ته (هې)، زور او فتحه وايـي، (ر) تـه (رې)، (ډ) تـه (ډې)، (ې) تـه (اوږده ې)، (ه= ə) (ته زورکی)، (ګ) ته (ګې) ، (غ) ته (غې)، (ي) ته (لنډه يې)، (ځ) ته (ځې)، (ج) ته (جې)، (ک) تـه (کـې) ، (ل) ته (لې) ، (م) ته (مې) ، (ن) تـه (نـې)، (ڼ) تـه (ڼـې) ، (س) تـه (سې) ، (ش) ته (شې) ، (ښ) ته (ښې)، (ی) ته زور والـه (ی) ، (ۍ) ته (زورکـي والـه ۍ) ، وايـي دغـه راز (o=و) تـه اوږد واو، (u=و) ته لنډ واو، (w=و) ته (بېواکـه واو) او (y=ی) تـه (بېواکـه ی) وايي.

سره له دې چې په ليکنۍ برخه کـې لـه (ګ=ګ) پرتـه پـه نـوره برخه کې له پورتنۍ (الفبې) څخه د پوهاند زيـار (ابېڅـې) کـوم توپير نه لري، خو د تورو نومونې په برخه کـې څرګنـد تـوپير پـه کې ليدل کېږي. که د پوهاند زيار پورتنۍ طرحې ته سرې دقيـق شي، نو د ژبپوهنې د آرونو له مخې د تورو دا نومونه دقيقـه او د يوه منظم سيستم تابع ده. کـه همـدا نومونـه وکـارول شـي، زده کوونکو ته به د زده کړې پر مهال د يـو واحـد سيسـتم لـه برکتـه اسانتياوې را منځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ- پښتو غږيزه (فونيميکه) ابېڅې:

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه؛ هره ژبه د خپلو ځينو غږونو لپاره، چې په خپله دوديزه ابېڅې کې ورته توري نه لري او همد راز د ځينو علمي مسايلو د ښې تشرېح او حل لپاره له فونيميکي الفبې څخه هم کار اخلي، فونيميکه ابېڅې په واقعيت کې هغه علمي الفبې ده، چې د ژبې ډېرې ليکنې اړتياوې لرې کولای شي. پښتو ژبپوهانو هم له نړيوالو معيارونو سره سم پښتو ژبې لپاره فونيميکه ابېڅې جوړه کړې ده. دا ابېڅې که څه هم تر ډېره حده يوه بڼه لري، خو بيا هم د ځينو تورو په ليکنې بڼه کې يې توپير شته، دلته به موږ د پښتو فونيمکې الفبې ليکبڼې درته وړاندې کړو، چې د څو بېلابېلو پوهانو له خوا وړاندې شوې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـومړی بـه هغـه فونيمكـه الفبـې وړانـدې كـړو، چـې ښـاغلي نوراحمد شاكر په خپل كتاب (ژبنۍ څېړنې) كې راوړې ده .

الف- كانسونينټونه:

ب	b	پ	p
ت	t	د	d
ټ	ṭ	ډ	ḍ
ج	j	ر	r
چ	č	ړ	ṛ
څ	ts	ز	z
ځ	dz	ږ	ẓ
خ	x	ژ	ž
س	s	ل	l
ش	š	م	m
ښ	ṣ	ن	n
غ	ɡ̱	ڼ	ṇ
ک	k	هـ	h
ګ	g		

د پوهندوی نوراحمد شاكر په اثر كې د خاصو عربي تورو لپـاره دا لاندې ليكبڼې غوره شوې دي:

ث s̱ ، ح ẖ، ذ ẕ ، ص ṣ̱ ، ض ẓ̱ ، ط ṯ ، ظ z̄ ، ع ? ، ف f ، او ق q.

د سيمې واول لپاره دا لاندې بڼې غوره شوې دي:

و (w): لكه په (كنډو = kanḍáw) او (ولور= walwár) كې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی (y) لکه په (یخی= yaxáy) او (اګی= agəy) کې.

پوهندوی شاکر په خپل کتاب کې پښتو واولونو او د هغوی څرنګوالي ته په دې ډول ګوته نیولې ده:

ب- واولونه: Vowels

و (o) : لکه په (نور= nor) او (پور= por) کې.

ُ (u) : لکه په (پل = pul) او (سور= sur) کې.

و (ū) : لکه په (نورو= nūru) او (تورو= tūru) کې لومړي واوونه.

ي (i) : لکه په (ځیر= dzir) او (پیر= pir) کې.

ي (í) : لکه په (کیږي= kizi̥) کې لومړی (ي)

ې (e) : لکه په (ډېر= der) او (شمېر= šmer) کې.

زورکی (ə) : لکه په (زړه= zrạ) او (لېوه= lewə) کې.

ا، یا زور (a) : لکه په (اړخ= arx) او (سر= sar) کې.

آ (ā) : لکه په (کار= kār) او (آس = ās) کې.[1]

څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي په خپل اثر (د پښتو ژبې د فونیمیکې الفبې لاربنود) کې دا الفبې په مفصل ډول تشریح کړې ده. دا اثر پر ۱۳۵۵ل کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. څېړنوال دوکتور هلالي چې کومه فونیمیکه الفبې په خپل اثر کې راوړې هغه د پښتو ټولنې د هغه بحث او توافق نتیجه ده، چې دې لاندې پوهانو په کې ګډون کړی و:

[1] پوهندوی نوراحمدشاکر، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ل کال، ۱۴-۱۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند عبدالحی حبیبي، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند محمدرحیم الهام، عبدالروف بېنوا، پوهاند دوکتور سیدبهاوالدین مجروح، څېړنوال محمدصدیق روهي، څېړندوی عبدالله خدمتگار، دوکتور مجاوراحمدزیار، څېړنوال دوکتور سیدالشاه پولاد، څېړنوال دوکتور دولت محمد لودین، عبدالجلیل وجدي، څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي.

په دې اثر کې پښتو غږیزه الفبې په دې ډول راغلې ده:

د پښتو ژبې منلې شوې فونیمکه الفبې:

	مثالونه	دفونیمیکې الفبې توري	معمولي توري
atal,sar,špa	اتل، سر، شپه	a	ا
ās,wyāṛ,sabā	آس، ویاړ، سبا	ā	آ
bār	بار	b	ب
paṣto	پښتو	p	پ
tor	تور	t	ت
ṭol	ټول	ṭ	ټ
joṛ	جوړ	J	ج
čākū	چاکو	č	چ
jāy	ځای	j	ځ
cok	څوک	c	څ

(c) ketabton.com: The Digital Library

xor	خور	x	خ
dod	دود	d	د
deṛ	ډېر	ḍ	ډ
rap	رپ	r	ر
ṛūnd	ړوند	ṛ	ړ
zoṛ	زوړ	z	ز
žwənd	ژوند	ž	ژ
ẓağ	ږغ	ẓ	ږ
samūn	سمون	s	س
šəl	شل	š	ش
ṣāğəlay	ښاغلی	ṣ	ښ
ğamay	غمی	ğ	غ
kār	کار	k	ک
gaḍ	ګډ	g	ګ
lās	لاس	l	ل
moṛ	موړ	m	م
nən	نن	n	ن
maṇa	مڼه	ṇ	ڼ
wādə, žəṛawəl	واده، ژړول	w	و
har,sahār	هر، سهار	h	هـ
yor, melmastyā	یور، مېلمستیا	y	ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ی	ay	سړی	saṛay
ۍ	əy	هوسۍ	hosəy
ي	i	وير	wir
ې	e	تېر، مستې	ter, maste
و(مجهول)	o	کور	kor
و (معروف)	ū	لور	lūr
پېښ	u	سر (په موسيقۍ کې)	sur
زېر	i	ابره (حاصل)	ibra
زورکی	ə	نيکه، لوستل	nikə, lwastəl
دخج د ځای د ښوولو لپاره دا لاندې علامه منل شوې ده:			
خج		کوټه	koṭá

احتيــاطي: **ث** (θ)، **ح** (h̲)، **ذ** (δ)، **ص** (s̲)، **ض** (z̲)، **ط** (t̲)، **ظ** (z̄)، **ع** (ʕ)، **ف** (f)، **ق** (q) **ء** (') **معدولـه واو** (w) **جرمنـي** (w)، **انگليسـي** (v) **او روسي** (B) **په** (v).[1]

پر پوهندوی نوراحمـد شـاکر او څېړنـوال دوکتـور عبـدالحکيم هلالي سربېره پوهنوال محمد صابر خوبشکي په خپل اثر (پښتو غږ پوهنه او وييپوهنه) کې پښتو فونيميکه الفبې پـه دې ډول تشـرېح کړې ده:

[1] څېړنوال دوکتور عبدالحکيم هلالي، د فونيميکې الفبې لارښود، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵ل کال، ۷-۱۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- واولونه: د پښتو واولونو لپاره يې دغه لاندې توري يا انځورونه کښلي دي:

۱- د څرګند واو (و) لپاره يې (u)

۲- د اوږد واو (و) لپاره يې (o)

۳- د څرګندې يا (ي) لپاره يې (i)

۴- د ښځينه يا (ې) لپاره يې (e)

۵- د زور (ه) لپاره يې (a)

٦- د الف (ا) لپاره يې (ā)

۷- او د زورکي (ه) لپاره يې (ə) شکلونه غوره کړي دي.

ب- کانسونينټونه: پوهنوال محمد صابر خوېشکي کانسونينټونه په دې ډول ښودلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	پښتو مروجه الفبا	فونیمیکه الفبا	مثالونه
۱	ب	b	بڼ، بڼوال، باران
۲	پ	p	پند، پوپل، توپ
۳	ت	t	تور، تالو، توت
۴	ټ	ṭ	ټول، پلټل، مټ
۵	ج	j	جوړ، ناجوړ، تاج
۶	ځ	ǰ	ځمکه، نانځکه، ورځ
۷	چ	č	چار، مچ، پچه
۸	څ	c	څادر، څڅوبی، پایڅه
۹	خ	x	خواږه، یخ، اخ
۱۰	د	d	دود، درد، پند
۱۱	ډ	ḍ	ډگر، ډاډ، هډ
۱۲	ر	r	رامبېل، ټبر، اوبه
۱۳	ړ	ṛ	ړنگ، تړل، ویجاړ
۱۴	ز	z	زړه، تازه، راز
۱۵	ژ	ž	ژوند، لژند، روژه
۱۶	ږ	ẓ	ږمنځ، ږلی، کوږ
۱۷	س	s	سل، لس، اس

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸	ش	š	شل،شپه
۱۹	ښ	ṣ̌	ښه، واښه، چنگاښ
۲۰	غ	ğ	غر، تږغر، باغ
۲۱	ک	k	کور، کرکیله، تاک
۲۲	گ	g	گیله، بگۍ، پړانگ
۲۳	ل	l	لارۍ، لار، ځنگل
۲۴	م	m	موږ، بامل، بام
۲۵	ن	n	نن، پرون، اسان
۲۲	ڼ	ṇ	باڼه، کوڼ، پڼه
۲۷	هـ	h	هلک، بهاند، مهال

ج- عربي توري:

ث θ لکه ثابت، وارث، وراثت، باعث

ذ δ لکه ذلت، مذکور، ماخذ

ح h̲ لکه حوض، حاضر، حضور

ص s̲ لکه صبر، بصر، صبور

ض z̲ لکه ضرر، مضروب، غامض

ط t̲ لکه طالب، باطل، ناطق

ظ z̄ لکه ظالم، مظلوم، ناظم

ع ؟ لکه عادت، طاعت، معلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ف f **لکه فرمان، کافر، نافع**

ق q **لکه قاموس، ناقوس، توافق**

د- سیمې واولونه:

و (w) **لکه ور** war **ولور** walwar

ی (y) **لکه یور** yor، **یو** yaw

هـ- دیفتنگونه:

ew،**لکه له لېو** lew **کې**

aw،**لکه لو او کنډو** law kandạw **کې**

āw،**لکه په پړاو** parāw **او جړاو** jarāw **کې**

əw **لکه په کټو** katəw **کې**

د (ی = ay) **غبرگغږونه په لاندې ډول دي:**

د ay **ایوان** aywān، **میره** mayrə، **سړی** saray

āy **لکه آینه** āyana، **ځایگنی** jāygenay، **ځای** jāy

əy **لکه نرۍ** narəy، **ډوډۍ** ḍoḍəy، **کرکۍ** karkəy

uy **لکه خوی** xuy، **بوی** buy، **دوی** duy

oy **لکه زوی** zoy، **سوی** soy

پوهاند دوکتور مجاوراحمد زیار پښتو فونیمیکه الفبې او د تورو نومونه په لاندې ډول راوړي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونیمیک الفبې (غږیزه ابېڅې)

فونیمیک	عادي	نوم	فونیمیک	عادي	نوم
a	َ فتحه	زور، فتحه	ṇ	ڼ	ڼې
ā	الف	الف	o	و	اوږد(واو)
b	ب	بې	p	پ	پې
c	څ	څې	r	ر	ر ې
č	چ	چې	ṛ	ړ	ړې
d	د	دې	s	س	سې
ḍ	ډ	ډې	š	ش	شې
e	ې	اوږده يې	s	ښ	ښې
ə	ه	زورکی	t	ت	تې
g	ګ	ګې	ṭ	ټ	ټې
ɣ (ğ)	غ	غې	u	و	لنډ (واو)
h	هـ	هې	w	و	بېواکه(واو)
i	ي	لنډه ي	x	خ	خې
j	ځ	ځې	y	ی	بېواکه (ی)
ǰ	ج	جې	z	ز	زې
k	ک	کې	ẓ	ږ	ږې
l	ل	لې	ž	ژ	ژې
m	م	مې	ay	ی	زور واله (ی)
n	ن	نې	əy	ۍ	زورکي واله ۍ[1]

[1]- پښتو سیندګی- نویزونه، پوهاند ډاکټر مجاور احمد زیار، د ساپي څېړنو پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۷۸ ل کال (۱-۲) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند زيار د پښتو فونيميکې الفبې او ورسره د هغو توري، چې اصلاً عربي دي او په پښتو کې هم کارېږي، له فونيميکې بڼې او مثالونو سره په خپل اثر (ليکلار ښود) کې په دې ډول راوړې دي:

دوديز	غږيـــــز (فونيميک)	نوم	بېلگه	غږيزليک
ا، ه	a	زور	اړه، اړ	aṛa,aṛ
ه،ـه	ə	زورکی	زړه	zṛə
آ	ā	اوږد	آر	ār,ās
ب	b	بې	بر	bar
پ	p	پې	پوړ	poṛ
ت	t	تې	تل	tal
ټ	ṭ	ټې	ټل	ṭal
ج	j	جې(جيم)	جل	ĵal
چ	č	چې	چم	čam
ځ	j	ځې	ځل،ورځ	jal,wraj
څ	c	څې	څرخ،خرڅ	carx,xarc
خ	x	خې	خر،خور	xar,xor
د	d	دې(دال)	دادا	dādā
ډ	ḍ	ډې(ډال)	ډول	ḍol
ر	r	رې	رگ،تور	rag,tor
ړ	ṛ	ړې	ړوند	ṛund
ز	z	زې	زر	zar
ژ	ž	ژې	ژر	žar
ږ	ž	ږې	ږيره	žira

س	s	سې(سين)	سم	sam
ش	š	شې(شين)	شپه	špa
ښ	ṣ	ښې	ښار	ṣār
غ	δ	غې(غين)	غر	δar
ک	k	کې(کاف)	کر	kar
گ	g	گې(گاف)	گڼ	gaṇ
ل	l	لې(لام)	لر	lar
م	m	مې(ميم)	مور	mor
ن	n	نې(نون)	نر	nar
ڼ	ṇ	ڼې	روڼ	ruṇ
و	o (o)	او [اوږد (و)]	کور	kor
و	u	او[لنډه(و)]	زوم	zum
و	w	وې(بېواک)	ور	war
ه،هـ	h	هې	هم	ham
ې	e	اوږده يې	هېر	her
ي	i	لنډه يې	وير	wir
ى	ay	زوروا‌له يې	ورى	wray
ۍ،ئ	əy	زروکـــــي واله يې	ورۍ، خورئ	wṛəy,xwrəy

عربي	غږيز	نوم	بېلگه
ث	ө	ثې،ثاء	حديث
ح	ḥ	حا	حليم
ذ	δ	ذال	ذاکر
ص	s̱	صاد	صابر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ض	z̲	ضاد	ضمیر
ط	t̲	طا،طي	طاهر
ظ	ẕ	ظا،ظي	ظاهر
ع	ʕ	عين	عالم
ف	f	فاء،في	فاروق
ق	q	قاف	قرآن[1]

[1] لیکلاربشود، پوهاند مجاوراحمدزیار، دانش خپرندویه ټولنه،۱۳۸٦ل، ۱۵-۱۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځلور پښتو پوهانو له نظره پښتو فونیمیکه الفبې

ګڼه	توری	پوهندوی شاکر	څېړنوال هلالي	پوهنوال خویشکی	پوهاند زیار	توپیر
۱	زور	a	a	a	a	متفق
۲	الف	ā	ā	ā	**ā**	//
۳	ب	b	B	b	**b**	//
۴	پ	p	P	p	**p**	//
۵	ت	t	T	**t**	**t**	//
٦	ټ	ṭ	ṭ	ṭ	ṭ	//
۷	ج	j	J	**j**	ǰ	توپیر
۸	ځ	dz	ǰ	ǰ	j	//
۹	چ	č	Č	č	č	متفق
۱۰	څ	ts	c	**c**	**c**	توپیر
۱۱	خ	x	X	**x**	**x**	متفق
۱۲	د	d	D	**d**	**d**	//
۱۳	ډ	ḍ	ḍ	ḍ	ḍ	//
۱۴	ر	r	R	**r**	**r**	//
۱۵	ړ	ṛ	ṛ	**ṛ**	**ṛ**	//
۱٦	ز	z	Z	**z**	**z**	//

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷	ژ	ž	Ž	**ž**	**ž**	//
۱۸	ږ	ẓ	ẓ	ẓ	ẓ	//
۱۹	س	s	S	**s**	**s**	//
۲۰	ش	š	Š	š	š	//
۲۱	ښ	ṣ	ṣ	**ṣ**	**ṣ**	//
۲۲	غ	g̱	Ğ	**ğ**	ɣ(**ğ**)	**توپیر**
۲۳	ک	k	K	k	k	**متفق**
۲۴	گ	g	G	**g**	**g**	//
۲۵	ل	l	l	l	l	//
۲۶	م	m	m	**m**	**m**	//
۲۷	ن	n	n	**n**	**n**	//
۲۸	ڼ	ṇ	ṇ	ṇ	ṇ	//
۲۹	هـ	h	h	h	h	//

د دیفتونگونـو پـه برخـه کـې، لکـه: **ې**(ey)، **ی** (ay)، (āy)، (oy)، (uy)، (ew)، (əw)، (iw) **لیکنی توپیر نه شته**.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د خاصو عربي تورو فونیمیکه لیکبڼه:

ګڼه	توری	پوهندوی شاکر	څېړنوال هلالي	پوهنوال خویشکی	پوهاند زیار	توپیر
۱	ث	s̲	θ	θ	θ	توپیر
۲	ح	h̲	h̲	h̲	ḥ	//
۳	ذ	z̲	δ	δ	δ	//
۴	ص	ṣ	s̲	s̲	s̲	//
۵	ض	ẓ	z̲	z̲	z̲	//
٦	ط	t̲	t̲	t̲	t̲	متفق
۷	ظ	z̄	z̄	z̄	ẓ	توپیر
۸	ع	?	ʕ	ʕ	ʿ	//
۹	ف	f	f	f	f	متفق
۱۰	ق	q	q	q	q	متفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

په پښتو کې د (یاګانو) سمه کارونه او اړتیا

په پښتو ژبه کې (یاګانې) د بڼې یا شکل له پلوه په پنځه ډوله دي، چې پخوا د پښتو ژبپوهانو او لیکپوهانو له خوا دا شکلونه غوره شوي او که پر ۱۳۲۹ل کال د باره ګلی د سیمینار پرېکړه ورسره یوځای کړو، نو دا شمېر اوس شپږو شکلونو ته رسېږي. دا پنځه یا شپږ شکلونه په حقیقت کې د څلورو بېلابېلو اوازونو ښکارندویي یا استازي کوي، چې دوه یې خپلواک غږونه یا واولونه دي او نور یې د ژبپوهنې د یوې دودیزې نومونې یا اصطلاح له مخې غبرګغږونه یا دیفتونګونه دي.

دپښتو یاګانو، دا څلور اوازونه په حقیقت کې څلور مختلف اوازونه دي، چې د پنځو نږدې همشکله ګرافیمونو په بڼه افاده کېږي، له همدې امله دا مختلف او بېلابېل اوازونه په دودیز ډول د یوه ګرافیم (ی ګانو) په نامه یادېږي، که په پیل کې دپښتو غږونو لپاره دلیکنښو یا ګرافیمونو د ایښودلو پرمهال دې څلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېلو اوازونو ته بېل بېل شکلونه غوره شوي وای نـو نـن بـه د پښتو (یاګانو) په لیکنۍ او ګړنۍ برخـه کـې هغـه سـتونزه او ناسـم پوهاوی نه رامنځته کېده، چې اوس کله کلـه پـه دې برخـه کـې پېښېږي، خو له دې سره سره پښـتو ژبپوهـانو او لیکپوهـانو هڅـه کړې د ټکو او ځینو نښو په زیاتون سره د دې اوازونو د افادې په بڼه کې اسانتیا راولي او دپښتو لیک لوستنه اسانه کړي.

د یادونې وړ ده، چې د پښتو (۷) واولونو له جملې څخه دوه یې همدا (یاګانې) دي، چې دکارونې خورا زیات ځایونـه او اړخونـه لري. له واول پرته طبعاً کلمه هډو جوړېدی نه شي، نو ځکـه کـه موږ دا دوه واولونه (ي = i) او (ې = e) محاسـبه کـړو نـو د پښـتو کلمو په سلو کې تر پنځه ویشتو زیاته برخه جوړوي. د دې واولونو ارزښت په دې کې دی چې نه یوازې د نوم یا فعل په اصلي بڼه کې راځي، بلکې په مغیره حالت کې هم راځـي او د پښـتو ژبـې دګرامر یوه ځانګړتیا یا د ژبني سکښت یو خصوصیت دا دی، چې فعل، نوم، صفت یا قید پر خپل اصلي حالت سربېره دویم یا مغیره حالت هم لري او د جمعې هم، نو دا دوه واولونـه یـا (ی ګـانې) دکلمو په دغسې اوښتون کې اساسي نقش لـري. سـربېره پـر دې زورکي واله یا همزه واله (ۍ = ئ) او زوروالـه یـا نرینـه (ی) هـم دپښتو کلمو په جوړونه کې ډېر نقش لري، نـو دا ټـول چـې سره یوځای شـي دا د پښتو کلمـو یـوه ډېـره درنـه او غوښـنه برخـه جوړوي. که چېرې د هغو د ټاکل شویو شکلونو په واسطه دهغو د اوازونو سمه افاده او لیکنۍ بڼه ترسره نـه شـي او یـا یـوه د بلـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای وکارول شي، نو يقيني خبره ده، چې دپښتو متن په افـاده او لوستنه کې به ډېرې ستونزې رامنځته شي.

زه دلته غواړم لومړی دپښتو دمروجو پنځه واړو (ياګـانو) دسـمې کارونې ځايونه په ګوته کړم او بيا وروسته د (يا ګانو) په اړه خپـل يو نظر او وړانديز راوړم.

۱- نرمه، بې ټکو، زورواله يا نرينه (ی = ay):

دې (ی) ته نرمـه، بـې ټکـو، زوروالـه يـا نرينـه (ی) وايـي او د ژبپوهنې له معمول تعريف سره سم يو غبرګـغږ يـا ديفتونـګ ګڼـل کېږي، چې له يو خپلواک اواز (a) او يو نيمه خپلواک غږ (y) څخـه رغېـدلی دی. سره لـه دې چـې يـو شـمېر اوسـني ژبپوهـان د ديفتونګ له معمول تعريف سره موافق نه دي او هر يـو بېـل اواز ګڼي، په هر ترتيب زورواله يا نرينـه (ی) لـه همـدغو دوو اوازونـو څخه رغېدلې ده او د يوې څپې په شان يو ځل له خـولې څخـه راوځي. د دې (ی) دکارونې ځايونه په دې ډول دي:

الف – دمفردو مذکرو نومونو په پای کې راځي، لکه:

سړی، منګی، لرګی، زمری، ډانګی، فرنګی او داسې نور...

کېدی شي دا نومونه حقيقي مذکر وي يا لفظي.

(حقيقي مذکر او حقيقي مونث هغو نومونو ته ويل کېږي، چې د نسل د توليد وړتيا ولري او لفظي مذکر او مونث هغـو نومونـو تـه ويل کېږي، چې د نسل د توليد وړتيا نه لـري، خـو لفظاً نرينـه او ښځينه ګڼل کېږي.)

ب – په ځينو نسبتي صفتونو يا ستاينومونو کې هم راځي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

توريالی، ننګيالی، زمريالی، بريالی او نور...

ج – په هغو فعلونو کې هم راځي، چې د مفرد مذکر نوم لپاره ګردان شوي يا اوښتي وي.
لکه: احمد ډېر ځورېدلی دی، محمود ډېر کړېدلی دی، لاس مې سوځېدلی دی.

د – د ځينو امکاني فعلونو په پای کې هم راځي. لکه:
زړه مې په ښو خبرو رغېدلای شي، استاد د زده کوونکو په ښو اخلاقو خوشالېدلای شي.
وطن په کارونو ابادېدلای شي، ځمکه د بزګر په هڅو زرغونېدلای شي.

۲- څرګنده، لنډه يا معروفه (ي = i):

دا (ي) په پښتو کې يو خپلواک غږ (واول) دی، چې په پښتو متن کې ډېر زيات کارېږي د کارونې ځينې مهم ځايونه يې په دې ډول دي:

الف – دهغو مفردو مذکرو يا نرينه نومونو دجمعې لپاره راځي، چې په نرينه (ی) پای ته رسېدلي وي، لکه:

مفرد	جمع
سړی	سړي
زمری	زمري
غويی	غويي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منګی	منګي
لرګی	لرګي

او داسې نور...

ب – دهغو مفردو مذکرو نومونو دمغیره یا دویم حالت لپاره راځي، چې په نرینه (ی) پای ته رسېدلي وي، لکه:

(اصلي حالت)	(مغیره یا دویم حالت)
(سړی) کار کوي.	(سړي) کار وکړ.
(بریالی) درس لولي.	(بریالي) درس ولوست.
(زمری) د ځنګله پاچا دی.	له (زمري) څخه نور حیوانات وېرېږي.

ج – د نسبتي صفتونو یا نسبتي نومونو په پای کې هم راځي، لکه:

خوشال	خوشالي	رحیم	رحیمي
خوښ	خوښي	کریم	کریمي
سوکال	سوکالي	ابراهیم	ابراهیمي
هوسا	هوسایي	او نور...	

د – په یو شمېر کسبي نومونو کې، چې دیوې پېشې یا کسب ښکارندویي کوي، هم کارېږي، لکه:

ډولچي، سورنچي، توپچي، موچي، دوبي، جارچي او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ - په یو شمېر فعلونو په تېره بیا د حال زمانې پـه فعلونـو کـې هم استعمالېږي.

لکه: ځي، راځي، خـوري، کـړي، څښـي، وړي، لـولي، نـاځي، پاځي او نور...

و- په پښتو کې د همدې غبرګغـږ (ay) پـه شـان نـور غبرګغږونـه (oy)، (uy) هم شته، چې تراوسه لا ورته په پښتو لیکدود کې کومـه خاصه بڼه په پام کې نه ده نیول شوې. دا غبرګغږونه ډېر زیات نـه دي، نو هغه کلمې چې پر دې غبرګغږونو پایته رسـېدلې وې، هـم په همدې (ی) ولیکل شوې، نامعقول کار به ځکه نه وي، چـې دا ډول غبرګغږونه تر نورو دې (ی) ته نږدې دي. لکه خـوی (xuy)، بـوی (buy) یـا زوی (zoy) لـوی (loy)، ځینـې ضـمایر لکـه دوی، هغوی او ځینې نور نومونه.

۳- اوږده، مجهوله یا ښځینه (ې = e):

دا (ې) هم یو خپلواک اواز (واول) دی، چې په پښـتو کلمـو پـه تېره بیا په ښځینه نومونو کې زیات کارېږي. دکارونې ځینـې مهـم ځایونه به یې دلته په ګوته کړو:

الف – دا ښځینه (ې) دهغو مفردو مونثو نومونـو دجمعـې لپـاره کارېږي، چې په ګرده (ه) یا زور (a) پای ته رسېدلي وي. لکه:

مفرد	جمع
ډیوه	ډیوې
ښځه	ښځې
پاڼه	پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

منه	منې
زرکه	زرکې او داسې نور...

ب – دهغو مفردو مونثو نومونو دمغيره يا دويم حالت لپاره راځي، چې په همدې ګرده (ه) يا زور پايته رسېدلي وي، لکه:

اصلي حالت	مغيره حالت
(ډيوه) رڼا کوي.	د (ډيوې) رڼا تته ده.
(ښځۀ) د ژوند نيمه برخه ده.	بې له (ښځې) ژوندون ګران دی.
(پاڼه) ورژېده	د توت (پاڼې) رنګ مې خوښېږي.
(پلوشه) درس لولي.	(پلوشې) درس ولوست.

ج – دهغو ښځينه صفتونو دجمعې او مغيره حالت لپاره هم راځي، چې په ګرده (ه) يا زور (a) پايته رسېدلي وي، لکه:

مفرد او اصلي حالت	مغيره او د جمعې حالت
(ښه ښځه)	(ښې ښځې)
(ښه ښځه) ښه خوی لري	(د ښې ښځې) به ښه خوی وي
(سره ډيوه)	(سرې ډيوې)

د – په هغو نسبتي صفتونو او فعلونو کې هم کارېږي، چې د ښځينه نومونو لپاره کارول شوي او يا ګردان شوي وي.

لکه:

له (بدې ورځې) ژاړم.	(د ښې ورځې) خاوند شې.
(نجونې ژړېدلې).	(خويندې خندېدلې).
(تورې نځېدلې).	(وراوې تېرېدلې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور...

هـ - په ښځينه ضميرونو او مفردو حقيقي مونثو نومونو کې هم کارېږي، لکه:

دې، هغې، ناوې، ادې، خوابښې او نور...

د دې (ې) يو بله ښه ځانګړنه په دې کې ده، چې دکلمو په منځ کې هم خپل هويت ساتلای شي او ان که څوک وغواړي په دقيق ډول يې استعمال کړي، دکلمې په سر کې هم خپل هويت خوندي کولای شي، خو د کلمې په سر کې دومره دود نه ده، د کلمې په منځ کې، لکه:

(تېر) دېخوا تېر شوی او (تير) د دستک او لرګي په مانا

(پېر) دمهال په مانا او (پير) دلارښود يا مرشد په مانا.

۴- زورکيواله (ۍ = əy):

زورکيواله (ۍ = əy) د ژبپوهنې د معمولو تعريفونو له مخې يو غبرګغږ دی، يانې له دوو اوازونو څخه رغېدلې ده، چې يو زورکی (ə) دی او بل سيمې واول (y) دی، چې يو يې خپلواک (ə) دی او بل يې (y) بېواک يا نيمواک. په پښتو اوسنۍ الفبې کې د زورکي (ə) او زور (a) تفاوت نه ليدل کېږي او دواړه په دې ښه (ه) ليکي، خو د باره ګلۍ په سيمينار کې د زور او زورکي لپاره (ه او ۀ) نښې منل شوي او دا يو ښه وړانديز دی. د زورکي واله (ۍ) بله برخه (y) نيمه خپلواک غږ دی، د استعمال ځايونه يې په دې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – په پښتو مفردو مونثو نومونو کې راځي، کېدی شي دا نومونه یا حقیقي مونث وي یا نا حقیقي، خو په لفظي ډول پرې دمونث اطلاق کېږي، لکه:

ځولۍ، زمرۍ، نږۍ، ګلالۍ، ډوډۍ، څوکۍ، او داسې نور...

ب – د ځینو هغو نسبتي صفتونو دجمعې او مغیره حالت لپاره راځي، چې پر څرګنده (ي) پایته رسېدلي وي، لکه:

اصلي حالت	**مغیره حالت**
خوښي	**خوښۍ**
تربګني	**تربګنۍ**
دوستي	**دوستۍ**
خوشالي	**خوشالۍ**

دا به په یوه مثال کې هم واضح کړو:

(اصلي حالت)	**(مغیره حالت)**
د احمد او محمود ترمنځ دوستي ده.	**د احمد او محمود د دوستۍ مزه نه شته**

۵- همزه واله ئ (əy):

دا هم یو غبرګغږ دی او له زورکي والې (ۍ) سره یې په سکښت، جوړښت او تلفظ کې هېڅ توپیر نه شته، یانې دا دوه غږونه په حقیقت کې دیوې څپې په څېر یو ځل له خولې څخه راوځي. پښتو لیکپوهانو د زورکي والې (ۍ) او همزه والې (ئ) د بېلتون نښه او ضرورت همدا ګڼلی، چې یوه په نومونو او بله په فعلونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راځي. زه به دلته د پښتو لیکپوهانو له خوا د همزه والـه (ئ) د اوسني دودیز استعمال ځایونه په ګوته کړم:

الف – همزه واله (ئ) اکثره د امر او نهې فعلونـو پـه پـای کـې راځي، لکه: کېنئ، پاڅئ، وخورئ، مه خورئ، لاړشئ، مه ځئ او نور...

ب – د ځینو سوالیه جملو په پای کې هم راځي، البته دلته هـم فعلي حالت څرګندوي، لکه: تاسو ټولګي تـه راځـئ، تاسـو درس لولئ، په علمي غونډو کې برخه اخلئ او داسې نور...

د یـادونې وړ ده، چـې همـزه والـه (ئ)، زورکـي والـه (ی) او زورواله یا نرینه (ی) دکلمو په منځ کې خپـل هویـت سـاتلای نـه شي او ځای یې د څرګندې (ي) شکل نیسي، یـوازې دکلمـو پـه پای کـې دا (ی) ګـانې د شـکل لـه پلـوه خپـل هویـت سـاتلای شي،لکه: نری+ وال = نریوال   یا کلی + وال = کلیوال

اوس دپښتو یاګانو، په اړه خپل نظر او وړاندیز څرګندوم:

لومړی دنومونو په اړه: پښتو (یاګانې) طبعاً د بېلابېلو اوازونـو ښکارندویي کوي، لکه څنګه چې هر اواز خپل یـو بېـل او واحـد نوم لري، نو په کار ده، چې د هغه ګرافیم یا شکل هم یو واحد او له اواز سره منطبق یو نوم ولري، لکه څنګه چې موږ په خپله نوره ابېڅې (الفبې) کې دهر اواز لپاره دګرافیم یو مشخص نوم لـرو او هېڅ ستونزه په کې نه وینو نو دلته هم باید دنومونو د یو والي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې دا ستونزه حل شي. په دې برخه کې زما مشخص وړانـدیز دا دی، چې:

(ی = ay) ته دې نرینه (ی) وویل شـي، ځکـه چـې دا د هغـې دکارونې له ځایونو او مانا سره پوره پوره مطابقت کـوي، پـه هـر ځای کې چې دا (ی) کارېږي؛ فعل وي که صفت او یـا کـه نـوم وي، د هغو ټولو خصلت به نرینه وي یا به لفظاً او یا به هم د مانـا له پلوه دنرینه ځانګړتیا ترې څرګنده شي، نو د (زوروالې) (نرمې) او (بې ټکو) نور نومونه دې ترې حذف شي، ځکـه چـې لـه مانـا سره یې ډېر اړخ نه لګوي.

(ې = e): لکـه څنګـه چـې (ی ay) د نرینـه نومونـو، صـفتونو او فعلونو لپاره راځي دغسې (ې = e) دمونثـو نومونـو، صـفتونو او فعلونو لپاره راځي، نو په کار ده، چې ښځینه (ې) ورته وویل شي، چې له مانا سره یې مطابقت پیدا شي. دمجهـولې یـا اوږدې (ې) اصطلاحګانې ځکه سمې نه برېښي، چـې د (مجهـولې) اصـطلاح مورِ ته مجهوله نه ده او کېدی شي دعربي او دري ژبو ویونکو ته دا (ې) مجهوله وي او همغه تعبیر دلته سرایت کړی وي، نو کـوم شی چې مورِ ته مجهول نه وي، ولې د مجهول نوم پرې کېږدو؟

د یوه واول اوږد او لنډ تلفظ کول پـه مانـا کـې کـوم تغییـر نـه راولي نو ځکه دا اصطلاح یا نوم هم له مانا سره اړخ نـه لګـوي، نو که دې (ې) ته همغه (ښځینه ې) نوم ورکړل شي، دا کار به لـه مانا سره مطابقت پیدا کړي.

د څرګندې یا معروفې (ي = i) نومونه دومـره بـده نـه برېښـي، ځکه پښتنو او نا پښتنو ټولو ته څرګنده ده، نو که د لنډې (ي) پر ځای همدا نوم غوره شي، څه ستونزه ترې نه پیداکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زورکیوالې او همزه والې (ی، ئ) په اړه زما نظر دا دی، چې دا دواړه په حقیقت کې یو اواز دی او یا د یوه غږ دوه شکلونه دي. موږ په نورو ځایونو کې د پښتو الفبې په برخه کې په واقعیت کې د اوازونو لپاره شکلونه نه لرو او د اوازونو باقي یا پوروړي یاستو، لکه د زورکي (ə) لپاره هم تراوسه پورې د (ه) شکل او د زور (a) لپاره هم دا (ه) شکل کاروو. سره له دې چې د باړه ګلی سیمینار د زورکي لپاره (ۀ) شکل غوره کړ، خو تراوسه لا پوره دود شوی نه دی او هم د (u) او (o) دوو اوازونو لپاره یو یو شکل (و) لرو، خو دلته بیا د یوه اواز (əy) لپاره دوه شکله (ی= ئ) لرو. پښتو ژبپوهانو او لیکپوهانو دهمزه والې (ئ) د ضرورت وجه (فعلي افاده) ګڼلې، نو که د فعل، نوم او صفت د تثبیت لپاره موږ د اوازونو شکلونه بدلوو، نو بیا خو هغه نورې (ې،ي،ی) ګانې هم په فعلونو، صفتونو او نومونو کې راځي، نو هغو ته مو ولې بېلابېل شکلونه غوره نه کړل؟ لکه:

ی = سړی (نوم)	بریالی (ستاینوم)	کړېدلی دی (فعل)
ي = سړي (نوم)	ننګیالي (توصیفي یا ستاینوم)	خوري، ځي (فعل)
ې = ناوې (نوم)	تودې/ سړې (صفت)	خندېدلې، ګرځېدلې (فعل)

نو دلته ولې دا (ی،ي،ې ګانې) دمحتوا له مخې پر شکلونو ونه وېشل شوې؟ زورکیواله او همزه واله (ی،ئ) په حقیقت کې د یوه اواز ښکارندویي کوي او د یوه اواز د تثبیت لپاره یوازې یوه ګرافیم یا توري ته اړتیا ده او بس. د یوه غږ لپاره د بېلابېلو تورو شتوالی دا مانا ورکوي، چې موږ د یوې ژبې لپاره په یوه واحد لیکدود کې څو الفباوې ولرو او دا د ژبې زده کړه او تدریسي چارې سختوي. زما وړاندیز دا دی، چې همزه والې (ئ) ته هېڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتيا نه شته او دا پر ژبه يو زياتى بار دى، نو ګټه نه لري، بايد لـه پښتو الفبا څخه حذف شي.

د باړه ګلى په سيمينار کې چې د (يا) يـو بـل شـکل (ے) پـه اختياري ډول منل شوى هغې (ے) ته هم هېڅ اړتيا نه شـته او دا پر پښتو ژبه د اردو ژبې د اغېـز ښـکارندويي کـوي او د اسـتعمال ځايونه يې په نورو (يا ګانو) افاده کېدى شي.

پښتو لوستونکو ته مې د (ياګانو) دزده کړې په برخه کې وړانديز دا دى چـې د (ياګـانو) نومونـو د زده کـړې پرځـاى د (ياګـانو) دتلفظ او د هغو د استعمال ځايونو ته زياته توجه وکـړي، نومونـه (اصطلاح) کېدى شي، دسړي له ياده وځي، خو د (ياګانو) دقيـق تلفظ او په حافظه کې د هغو د شکل ساتنه د (ياګـانو) لـه دقيقـې کارونې سره مرسته کولاى شي. لوسـتونکي کـولاى شـي لانـدې شعار د (ياګانو) د استعمال د يوه لنډ فورمول په توګه په پـام کـې ونيسي او په هره کلمه کې چې (يا ګـانې) کـارول شـوې وي، د همدې فورمول له مخې يې دتلفظ په پام کې نيولو سره وکاروي:

دا فورمول دا دى:

تل دې وي سوله په ټوله نړۍ کې – سره يو شئ دا مو شعار دى.

پورتني فورمول کې د هرې (يا) شکل او تلفظ په پام کې ونيسئ او په هره کلمه کې چې (يا) کارېدلې وي، هغـه لـه دې تلفـظ او شکل سره منطبق کړئ، نو کېدى شي په سم ډول يې وکاروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم څپرکی

په پښتو کې د مغیره حالت سمه لیکنه

پښتو د هغو ژبو په ډله کې ده، چې (نوم) د حالت له مخې هم په کې تغییر کوي، یانې دا چې د جملې د کارونې پرمهال نوم پر خپل اصلي یا لومړني حالت سربېره دویم حالت ان درېیم حالت هم لرلای شي. په (دري) او ځینو نورو ژبو کې نوم خپل یو حالت لري. په پښتو کې که نوم چېرې مفرد وي، نو په جمله کې یې د موقعیت له مخې د بڼې د بدلون دوه احتماله شته او که چېرې جمع وي د جمعې د دوو حالتونو او همدارنګه د دوو مغیره حالتونو احتمال یې شته. دلته به لومړی د نومونو اصلي (لومړني) او مغیره (دویم) حالت ته اشاره وکړو او بیا به پر دې هم رڼا واچوو، چې د کومو نومونو د دویم یا مغیره حالت په برخه کې لیکنۍ تېروتنې کېږي. تر ټولو لومړی هغه نومونه چې یوازې یوه بڼه لري او مغیره حالت نه لري.

۱- ثابت او نامغیر نومونه: دا هغه نومونه دي، چې یوازې یو حالت لري، چې په مفرد ډول کارېږي، په یوه حالت کې هم تغییر نه کوي، دې کې دغه نومونه شامل دي:

الف- هغه لفظي مفرد یا جمع نومونه، چې پر زورکیواله (ی əy) پای ته رسېدلي وي، په یوه حالت کې هم مغیر حالت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـري، دا نومونـه پـه دې ډول دي: نـرۍ، مـرۍ، ډوډۍ، ګـرۍ، ګلالۍ، ملالۍ، شړۍ، وړۍ او داسې نور، خو که دا نومونه بيا پـه همدې خپل شکل ونه ليکل شي، نو د تلفظ پرمهال يې ستونزې راولاړېږي او يو ناپښتو ژبی يې په سمه بڼه نه شي ويـلای، لکـه د (ګلالۍ) او (ګلالی) توپير يا هم د (مرۍ) او (مـری) تـوپير نـه شـي کولای، نو ځکه خو د دې نومونو سم ليکنی توپير په کار دی.

ب- هغه نومونه چې پر الف (ā) پای ته رسېدلي وي، څه مفـرد مذکر وي، څه مفرد مونـث، څـه لفظـي مـذکر يـا مونـث وي څـه حقيقي، مغيره حالت نه لري.

لکه ملا، بلا، کلا، نيا، خندا، ژړا، ځلا، ښکلا او داسې نور...

دا که د جملې په هر موقعيت او حالت کې په خپله مفرده بڼه وکارول شي، تغيير نه کوي. د دې ډول نومونو يا کلمو په ليکنـۍ برخه کې د نظر اختلاف او توپير نه شته، نو ځکه يې په ليکنـۍ او ګړنۍ برخه کې کومه ستونزه هم نه تـر سـترګو کيـږي، البتـه کـه پورتني نومونه د جمعې په بڼه راوړل کېږي، د جمعې بڼـه يـې د جملې د سکښت، جوړښت او په هغې کې د دې نومونو د دريـځ له مخې، د جمعې اصلي او مغيره بڼې لرلای شي.

۲- بدلېدونکي نومونه: هغه نومونه دي، چې په جمله کـې د خپل موقعيت له مخې بدلون مومي او بڼه يـې بـدلېږي، يـانې دا ډول نومونه که مفرد حالـت ولـري کـه جمـع، دواړه يـې مغـيره حالتونه لري، په ليکنۍ برخه کې که د دې نومونو سمه بڼه وليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو په تلفظ کې به یې اساني راشي. دلته بـه د دې نومونـو بېلګې وړاندې کړو:

الف- هغه نومونه چې پرکانسونينټ يا چوپ تورو پايته رسـېدلي وي، دوه مغير حالتونه لري، يو په ندايي او بـل هـم د بېلتـون او پيوستون په حالت کې. دلته به يې ځو بېلګې وړاندې کړو.

اصلي حالت	ندايي حالت	د بېلتون يا پيوستون حالت
احمد	احمده!	له احمده مې زړه شين دی.
سلطان	ای د زړه سلطانه!	له سلطانه پوره نه شوه.
جانان	جانانه راشه چې پخلا شو!	بېګاه مې خوب کې وکړ له جانانه سره جنګ.
غر	ای د شمشاد غره!	د غره پر ځوکه لار ده.
بلبل	زما د زړه بلبله!	د زړه حال مې له بلبله پوښته.
قلم	قلمه ښکل به دې کړم نوم د جانان وليکه!	بې کتاب و قلمه، وطن نه رسېږي.
مور	مورې لپه دې له دعاوو ډکه اوسه!	خدای(ج) دې بې موره او بې پلاره مه کړه.

سره له دې د پورته مغيره حالتونو پـه ليکنـۍ برخـه کـې ډېـرې خاصې ستونزې نه شته، خو بيا يې هم ځينې خلک په سم ډول نه ليکي او له ګرامري پلوه يې سم نه کاروي.

ب- په پښتو کې ځينې شخصي ضـماير داسـې دي، چـې دويم حالت هم لري، خو په پښتو ـ عربي ليکدود کې د ځينو ضـميرونو د دويم حالـت ليکنـه مشـکله ده، همـدا وجـه ده چـې ځيـنې ويندويان د خبرونو پرمهال هغه ناسـم لـولي او د جملـې مانـا او محتوا ورسره بدلېږي، دلته به پښتو کې شخصي ضميرونو تـه هـم نغوته وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

	اصلي حالت	مغیره حالت
مفرد	زه	ما
	ته	تا
جمع	موږ	موږ
	تاسې/ تاسو	تاسې/ تاسو
مفرد مذکر	دی	ده
مونث او مذکر جمع	دوی	دوی
مفرد مونث	دا	دې
مفرد مذکر	دغه	دغه
مفرد مونث	دغه	دغې
جمع/ مونث مذکر	دغو	دغو
مفرد مذکر	هغه	هغه
مفرد مونث	هغه	هغې
مونث او مذکر جمع	هغو	هغو[1]

دلته به دا هر یو ضمیر په اصلي او مغیره بڼه په یوه جمله کې وکاروو:

۱- د پښتو ګرامر، هربرت پنزل، د محمد رحیم الهام ژباړه، ۱۳۴۰ل کال، دولتي مطبعه ۱۳۴-۱۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي حالت　　　　مغیره حالت

زه درس لولم　　ما درس ولوست　　(زه) پر (ما) بدل شو

ته درس لولې　　تا درس ولوست　　(ته) پر (تا) بدل شو

د متکلم ضمیر د جمعې حالت يې يوازې يوه بڼه لري او مغـيره حالت نه لري.

دی درس لولي　　　ده درس ولوست

دا درس لولي　　　دې درس ولوست

دغه هلک درس لولي　　　دغه هلک درس ولوست.

دغه(daǧa) پر دغه (dəǧə) واوښت

يانې (زورونه) پر (زورکيو) بدل شول (ə=a)

دغه جلۍ درس لولي　　　دغې جلۍ درس ولوست

هغه ځوان درس لولي　　　هغه ځوان درس ولوست.

دلته هم هغه (haǧa) پر هغه (həǧə) بدل شو.

هغه پېغله درس لولي　　　هغې پېغلې درس ولوست

(هغه) پر (هغې) او پېغله پر پېغلې بدل شول.

د پورتنيو ضمايرو د اصلي او مغيره استعمال په ليکنۍ برخه کـې په مجموعي ډول زياتې تېروتنې نـه کېږي، يـوازې د (دغـه) او (هغه) په اصلي او مغيره حالت کې ستونزه شته، ځکه چې په پښتو ليکدود کې د دواړو توپير مشکل دی. البتـه د زورکـي(ə) لپـاره د باره ګلۍ د سيمينار دا (ۀ) وړانديز شوې بڼه که په پام کې ونيـول شي نو دا مشکل به تر ډېره حده حل شي، په تېره بيا د وروسـتۍ څپې زورکی به سم افاده شي، خو د لومړۍ څپې زورکی، چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم د اصلي حالت له زور(a) څخه پـر زورکـي (ə) اووښتـی، بیا به هم سم افاده نه شي او یوازې فونیمیکه الفبې د دې وس لري، چې اصـلي او مغیره حالـت پـه دقیـق ډول انځـور کـړي. وګورئ پښتو دودیز او فونیمیک لیکدود کې دا حالتونه:

هغه هلک درس لولي.	haǧa halək dars lwali
دغه هلک درس لولي.	daǧa halək dars lwali
هغه هلک درس ولوست.	həǧə halək dars wəlwast
دغه هلک درس ولوست.	dəǧə halək dars wəlwast

په دواړو ضمایرو: هغه (haǧa) او دغـه (daǧa) کـې کلـه چـې لـه حال زمـانې څخـه ماضـي تـه اوړي، زورونـه (a) پـر زورکیـو (ə) بدلېږي، څرنګه چې دا بدلون په پښتو الفبايي سیسـتم کـې پـه ښه ډول انځورېدلای نه شي، نو ځکه خو هغه کسان چې مورنۍ ژبه یې پښتو نه ده او یا هم پښتو یې له ګړني پلوه سل پـه سـلو کې پخه نه ده، د دې ضمایرو د اصلي او مغیره حـالتونو تـوپیر سم نه شي کولای او کله چې د دې ډول ضمیرونو کارېـدونکې جملې کاروي، نو لفظي تېروتنې کوي.

پر ضمایرو او پورتنیو نومونو سربېره په پښتـو کـې هغـه نومونـه، چې د کلمې په منځ کې و (o یا u) ولري، مغیره حالـت لـري او په تغییرېدونکي حالت کې (و) پر الف (ā) بدلېږي او په پای کـې یې زورکی (ə) زیاتېږي، لکه:

پښتون	پښتانه
زوړ	زاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور	ماره
زنګون	زنګانه

ځینې یو څپیز نومونه او صفتونه هم مغیره حالت لري، چې په زورکي(ə) پای ته رسېږي، لکه:

اوم	اومه
مل	مله
مړ	مړه
اوږد	اوږده
شین	شنه
سور	سره .. او داسې نور

خو په پښتو کې هغه نومونه، چې تر ټولو زیات مغیره حالتونه لري دا دي:

۱- هغه نومونه چې په زور (a) پای ته رسېدلي وي، په تېره بیا هغه نومونه چې په لفظي یا حقیقي ډول مفرد مونث وي، د دې نومونو جمع او مغیره حالت پر ښځینه یا اوږده (ې) پای ته رسېږي، لکه:

مفرد اصلي حالت	مفرد مغیره حالت	د جمعې حالت
تخته	د تورې تختې رنګ	تختې
لښته	د لښتې پاڼې	لښتې
ونه	د ونې سیوری	ونې
سترګه	د سترګې لید	سترګې
مڼه	د مڼې رنګ	مڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې نومونو د اصلي او مغيره حالت په ليکنۍ بڼه کې څه ستونزه نه پېښېږي، خو که د (ې) پر ځای بله يا (ئ) ، (ي)، (ی) او يا هم (ۍ) وکارول شي، مانا يې بدلولای او تلفظ يې سختولای شي.

۲- د مغيره حالت نور ډېر کارېدونکي نومونه يا صفتونه همغه دي، چې په نرينه، نرمې يا زوروالې (ay = ی) پای ته رسېدلي وي. دا ډول نومونه يا صفتونه دويم يا مغيره حالت لري، د يادونې وړ ده، چې د دې نومونو جمع او مغيره حالت دواړه په يو ډول تر سره کېږي او دواړه په څرګندې يا معروفې يا (ي= i) پای مومي. دلته به موږ د دې نومونو يا صفتونو اصلي يا مغيره حالت ته نغوته وکړو.

بريالی ډوډۍ خوري.	بريالي ډوډۍ وخوړه.
توريالی خاندي.	توريالي وخندل.
د ادب پوهنځی مې خوښ دی.	د ادب پوهنځي محصل يم.
ګلالی درس لولي.	ګلالي درس ولوست.

او همداسې په لسګونو بېلګې...

که چېرې د دې نومونو د اصلي او مغيره حالت توپير ونه شي، نو هم يې په مانا کې توپير پېښېږي او هم په تلفظ کې. په ځينو ملي او نړيوالو رسنيو کې چې د پښتو (ياګانو) کارونه په دقيق ډول نه تر سره کېږي، ويندويان د متن په لوستنه کې له ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتنو سره مخامخېږي، خو له نېکه مرغه چې د دې نومونو اصلي، مغيره او د جمعې حالت په استعمال کې څه ليکنۍ ستونزه نه شته، ټولو پښتو لوستوالو او ليکوالو ته په کار دي، چې د دې نومونو ليکني سمون او سم استعمال ته ډېر پام وکړي، ځکه هغه ستونزه چې د نورو نومونو په ليکنۍ برخه کې شته، دلته هغه ستونزه نه لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

په پښتو کې د کلمو سمه ليکنه

کلمه: داسې یو ژبنی عنصر دی، چې تر یوه زیاتو اوازونو څخه رغېدلې وي او مانا ورکوي،که چېرې پـر بېلابېلـو غـږونو ووېشـل شي مانا له لاسه ورکـوي او پـر بـې مانـا غـږونو بـدلېږي. ځينې ژبپوهان د کلمې او مورفيم توپير همدا ګڼـي، چـې کلمـه يـوه لغوي مانا لري، خو مورفيم یو لفظي واحد دی، کېدی شي مانـا ولري او یا يې ونه لري.دا چې د ګرامر له پلوه کلمې پر څو برخو وېشل کېږي او په جمله کې د موقعيت له مخې د هغو مانـا څـه ډول اوړي را اوړي، پر دې باندې دلته بحث نه کوو، دلته مـوږ یوازې پر دې غږیږو، چې کلمه نوم دی، که صفت، فعل دی او که قید او یا هم بل کوم څه؟ څه ډول ليکل کېږي؟ ځکـه دلتـه زموږ کار ليکني سمون سره دی.

۱- خپلواکې یا نا ترکيبي کلمې: هغه کلمې دي، چـې پـه مستقل ډول مانا ورکوي؛ له کومې بلـې کلمـې یـا مـورفيم څخـه رغېدلې نه وي او له اوازونو پرته پر نورو برخو د وېش وړ نـه وي. د دې ډول کلمو په ليکنه کې ډېره ستونزه نه شته پـه تېـره بيـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ډول کلمې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، دلته به دې ډول کلمو ته اشاره وکړو:

الف- پر کانسونینټ پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې چې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، هغه مفردې وي که جمع، ښځینه وي که نرینه، په لیکنه کې یې ډېرې ستونزې نه شته، لکه:

لاس، ګل، اس، نوک، غر، لمر، سیند، مور، خور، ورور، کور، تور، غم او داسې نور...

ب- پر واول (زور= a) پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې یا نومونه چې پر زور (a) یا هم په زورکي (ə) پای ته رسېدلي وي، د هغو په لیکنۍ برخه کې یوه څه ستونزه شته، هغه پښتون چې مورنۍ ژبه یې پښتو وي او یا هم هغه کسان چې پښتو ژبه یې ښه پخه زده وي، هغوی ته یې توپیر او لوستنه مشکل نه دي، خو هغه څوک چې له لیکه پښتو ژبه زده کوي، هغو ته یې سم تلفظ مشکل کار دی، لکه:

شنه (Šna) (صفت مفرد مونث)		شنه(Šnə) (صفت مذکر جمع)		
غله (ğala)	//	غله	ğlə	//
سره (sra)	//	سره	srə	//
پړه (pṛa)	//	پړه	pṛə	//
زړه (zaṛa)	//	زړه	zṛa	(نوم مفرد مذکر)
تره (tara)	//	تره	trə	//

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته بيا هم يادونه کېږي، چې کـه د زورکـي لپـاره د (ۀ) شـکل دود شي، نو د دې کلمو دقيق ضبط به په سلو کـې اتيـا اسـان شي او پاتې شل په سلو کې بيا هم د فونيمکي ابڅې پـه مـټ حلېدی شي.

ج - پر (ياګانو) پايته رسېدلې کلمې: هغه کلمې چې د پښتو (پنځه ياګانو) په حقيقت کې له (څلورو ياګانو) څخه پر يوې پای ته رسېدلي وي، که په ليکنه کې يې د (يا ګانو) له دقيقې کارونې ګټه پورته نه شي، نو هم د کلمې په تلفظ او هم د مانا پـه افـاده کې ستونزې راولاړېږي. دلته به يې څو مثالونه وړاندې کړو.

سم	ناسم
احمد ډوډۍ وخوړه.	احمد ډوډی وخوړه.
بريالي احمد وواهه.	بريالی احمد وواهه.
راځئ چې درس ولولو.	راځی چې درس ولولو.
د ده رنګ د سړي نه دی.	د ده رنګ د سړی نه دی.
هوسۍ راغله.	هوسی راغله.

۲ – ترکيبي کلمې: هغه کلمـې دي، چـې لـه دوو خپلواکـو کلمو يا مورفيمونو او يا هم له يـوې خپلـواکې کلمـې يـا يـوه نـا خپلواک مـورفيم څخـه رغېـدلې وي او لـه دې نـوي ترکيـب يـا جوړښت څخه يې يوه نوې مانا لاسته راغلې وي.

تر کيبي کلمې هم پر دوو ډولو وېشل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – هغه ترکیبي کلمې چې د پیوستون وړتیا ونه لري: که له دې کلمو سره دویم عنصر یوځای هم شي بیا هم خپل جلا شکل ساتي، لکه:

مفرد	ترکیب یا جمع
غر	غرونه
سیند	سیندونه
وزر	وزرونه
ښکر	ښکرور
زور	زورور
خبر	خبریال
پکتیا	پکتیاوال او داسې نور

په دې کې (ونه)، (ور) ، (یال) او (وال) روستاړي دي، چې ماقبل ورسره د پیوستون وړتیا نه لري، خو نورې داسې ترکیبي کلمې شته، چې همدا روستاړي ور سره نښلېدلای شي. که په دې حالت کې بیا دا وروستاړي ترې جلا ولیکل شي، نو د کلمې لیکنی عیب ګڼل کېږي. لکه:

مفرد	ترکیب یا جمع
غم	غمونه
بحث	بحثونه
ننګ	ننګیالی
سمون	سمونوال او داسې نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – هغه کلمې چې د پیوستون وړتیا لري: هغه ډول ترکیبي کلمې دي، چې له دوو زیاتو بېلابېلو اجزاو څخه رغېدلي وي او یوه نوې مانا ترې لاس ته راغلې وي، دا ترکیبي کلمې د یو ځای لیکلو وړتیا لري او باید یو ځای ولیکل شي خو په لیکنۍ برخه کې یې له ځینو لیکوالو تېروتنه کېږي او په جلا جلا ډول یې لیکي، یانې دواړه ترکیبونه بېلابېل لیکي، لکه: (ویی) یا (لغت) چې یو خپلواک مورفیم دی، که له ده څخه موږ د (پوهنه) په یو ځای کولو سره بل ترکیبي لغت جوړوو، نو بیا یې جلا جلا نه لیکو، لکه: (ویي پوهنه) که په دې ډول ولیکل شي نو بیا هم په اسانۍ سره د یوې واحدې مانا لپاره د یوه ترکیبي لغت په توګه کار نه شي ورکولای. سمه او درسته بڼه یې داده چې په ترکیبي او یو ځایي ډول ولیکل شي؛ (وییپوهنه)، لکه د پوهاند زیار ((پښتو لیکلار)) دا سمه نه ده، چې موږ (لیک) جلا او (لار) جلا ولیکو، لکه د (لغت پوهنه) [1] په نامه چې یو ډېر مهم علمي کتاب لیکل شوی، د لغتونو د جوړښت په اړه ښه هر اړخیز علمي او ژورو بحثونه لري، خو د کتاب په عنوان کې دا تېروتنه هماغسې پاتې شوې ده.

د ترکیبي کلمو تر ټولو غوره او ښه لاره دا ده ، هغه ترکیب چې د یو ځای لیکلو وړتیا ولري، باید یو ځای ولیکل شي او هغه چې هېڅ وړتیا نه لري، مجبور یاستو هغه جلا جلا ولیکو. لکه پکتیا+ وال = پکتیاوال. مجبور یاستو جلا ولیکو. ځکه چې د

---

(۱) لغت پوهنه، څېړنوال دوکتور دولت محمد لودین، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۵۵ ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب د لومړۍ برخې وروستی (الف) له خپلې وروستۍ کلمې یا مورفیم سره د پیوستون وړتیا نه لري، خو په (غزني) + (وال) کې چې دا وړتیا شته، نو بیا یې باید ضرور یو ځای ولیکو، لکه: غزنیوال، ارغندیوال، زرملوال، سمونوال او داسې نور...

د ترکیبي کلمو څو نور مثالونه :

یرغلګر

بلوسګر

هټیوال

نړیوال

ټولګیوال

څوکیوال

پوځیوال

ښکیلاکګر

ورانکار

نیواکګر

ټګمار

غمجن

ګټیالی

کتنپلاوی

چاپګر

لوبغاړی

ځانساتی

ورځچاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیانتکار
امانتکار
سستکار
نړیخور
ګډونوال
ولسواک
پانګوال
ربنتینوال
ولسپال
ټولنوال
پرګنوال
ځمکواکي
نړیواکي
تمځی
پوهنځی
سمونځی
پالنځی
پخلنځی
لوبځی
ښوېندی
ښکېلاک
زبېښناک
وریښمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتمین
لېونتون
هېڅکله
مخنیوی
بنسټوال او داسې نور... [1]

په پښتو کې لا هم یو شمېر داسې کلمې شته، چې تر اوسه یې په لیکښه کې سم سمکی نه دی راغلی، اکثریت نه، خو ځینې لیکوال یې سمې نه لیکي، د دې کلمو لپاره هم باید یو معیار ومنل شي. یو خو هغه کلمې دي، چې د پښتو ټولنې له پرېکړو سره سم په هغوی کې سمون راغلی او اوس په سمه بڼه لیکل کېږي او ځینې کسان لا اوس هم ترې سر غړاوی کوي او یا پرې نه پوهېږي. موږ به دلته په بېلابېلو وختونو کې د پښتو ټولنې له خوا شوې پرېکړې راوړو، له نېکه مرغه چې دا پرېکړې تر زیاته حده تطبیق شوي، خو له هغو پرېکړو وروسته ځینې نورې داسې کلمې هم شته چې اوس یې هم په لیکلو کې اختلاف شته. پر هغو به هم لنډه رڼا واچوو.

۳- د ځینو اختلافي کلمو په اړه د پښتو ټولنې پرېکړې:

الف- لومړنۍ پرېکړه:

د ۱۳۲۱ ل کال پر جوزا (۱۹۴۲م کال،جون) د پښتو ټولنې په غونډه کې د افغانستان پنځه ویشت (۲۵) تنو لیکوالو او پوهانو په

---

[1] - پښتو لیکلار، پوهاند زیار، ننګرهار پوهنتون، ۱۳۶۰ ل کال ۲۱۷- ۲۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ټولنه کې غونډه وکړه او پر يو دېرش(۳۱) اختلافي موادو باندې يې تر بحث وروسته فيصله وکړه، چې دا لاندې کلمې بايد داسې وليکل شي:

اختلافي صورتونه	فيصله شوي صورتونه
شونډې – شونډان	شونډې
کښېناست- کښېنوست	کښېناست
ټول خلق- ټوله خلق	ټول خلق
ټولې خبرې – ټوله خبرې	ټولې خبرې
پاته – پاتې	پاتې
که راغلی واى- که راغلی وی	که راغلی واى
لويه – لو	لويه
تويه – تو	تويه
مېړونه- مړونه (او داسې نور)	مېړونه .

وليد، وليدو، وليدئ، ومو ليدلو — وليد په ټولو ماضي ګانو کې دغه يو شکل غوره شو، مګر په ځينو کې به په اخره کې (ه) هم ورزياتوي، لکه: وواهه.

لُڅ، لوڅ	لُڅ
وشو، وسو	وشو
شوى، سوى	شوى
شته، سته	شته
شى، سى	شى
لږه ډوډۍ، لږې اوبه، لږ ډوډۍ، لږ اوبه	لږه ډوډۍ، لږې اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې خبرې ، ښه خبرې	ښې خبرې
غړ، غګ، غاګ	غړ ، ژغ
ځينې وايي، ځنې وايي	ځينې وايي
له ده ځنې ، له ده ځينې	له ده ځنې
چلوونکی، چلونکی	چلوونکی
ښوونکی، ښونکی	ښوونکی
ښوونځی، ښونځی	ښوونځی
کښې، کښ، کې	کښې
(پرې، په) په داسې مثالونو کې:	
احمد سترګې لري مګر لار	پر
پرې نه ويني، په نه ويني	
ويل، ويله	ويل
ولاړ، لاړ	ولاړ
وکړ، وکی، وکه	وکړ
وکړئ، وکئ	وکړئ
مونږ، موږ	مونږ
زما، زمونږ، ځما، ځمونږ	زما، زمونږ
زه، ځه	زه

يادونه: وروسته بيا د دريمې غونډې په فيصله کې لومړۍ فيصله داسې تعديل شوه:

لومړۍ پريکړه	تعديل شوی حالت
پاته	پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ	(مونږ،موږ) دواړه ومنل شو.
ولاړ	(ولاړ، لاړ) دواړه صورتونه ومنل شول.
لُڅ	لوڅ

ب- دویمه پرېکړه:

د ۱۳۲۷ل کال د سنبلې پر اتمه (۱۹۴۸م کال د اګست پر ۲۰مه) نېټه په کابل کې د پښتو ټولنې په غوښتنه د لرې او برې پښتونخوا نولسو (۱۹)تنو پښتنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موادو په اړه داسې فیصله وکړه:

اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
ڼ، نړ	ڼ
زه، ته، ده- زهٔ، ته، ده	(زه، ته، ده) بې همزه په ټولو دغسې مثالونو کې
اورېدل، اخیسل، آورېدل،آخیستل	اورېدل، اخیستل (بې مده)
ولید، وګوره، اولیدو، اوګوره(اوداسې نور)	ولید، وګوره (بې الفه)
مې، دې، پرې، لاندې، باندې ـمِ، دِ، پرِ،لاندِ، باندِ لومړی،کوچنی،ګوډ،ګوته، بوخت_ لمړی، کچنی،ګډ،ګُته،بُخت	مې، دې، پرې، لاندې، باندې لومړی،کوچنی،ګوډ،ګوته، بوخت
چاپ، ګړۍ- چهاپ، ګهړۍ	چاپ، ګړۍ
(ښ)	دا توری به د ((ش)) او د ((خ)) په ځای نه لیکو
(ږ)	دا توری به د ((ژ)) او د ((ګ)) په ځای نه لیکو
(ځ)	دا توری به د تلل د مصدر په حال فعل او دغسې نورو افعالو کې لیکو لکه: ځي، بوځي، راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل، وی	ويل(يوازې په شعر کې ((وی)) جايز دی.
کښې، کښ	کښې
د ماضي بعيد ضميرونه	(وم، وو، وی، و، وه، وې) يـــانې د مفـــرد غايـــب لپاره دوه (وو) ليکل کېږي.
د شول د مصدر مشتقات	شوم، شوو، شوې، شول، شوه، شوي بايد وليکل شي.
د ټولو افعالو د مذکر جمع	پـه (لام) ليکـل پـه کـار دي، لکه: راغلل،وليدل.
ټولې مطلقې ماضي ګانې	بايد داسې وليکـو: وليـد، وکــوت، وکــړ مګــر وتــاړه، وواهه بايد په اخر کې (ه) ولري.

ج- دريمه پرېکړه:

د ۱۳۳۷ل کال د سنبلې پر اتمه (۱۹۵۸م کال) د پښتو ټولنې پـه بلنه د شمالي او جنوبي پښتونخوا پښتانه ليکوال او پوهـان کابـل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي وو، د سنبلې پر پنځمـه (د ا ګست پر ۲۷مه) نېټه د پښتو ليـک پـه اړه مجلسـونه او ادبـي بحثونه شروع شول، وروسته تر څو غونډو، بحثونو او ډېـرو څېړنـو د ځينو اختلافي موادو په اړه دا ډول پرېکړه وشوه:

اختلافي صورتونه	فيصله شوي صورتونه
ځمکه، مځکه، زمکه	ځمکه
زمری، مزری، ځمری	زمری
کښته، ښکته، خکته	کښته

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښه، ښپه، خپه	پښه
کښل، ښکل(د ليکلو او وېستلو په مانا)	کښل
کښلی (د ښايست په مانا)	ښکلی
ماسخوتن، ماخوستن	ماسخوتن
ورځ، روځ	ورځ
موږی، مېږوی	موږی
لوېشت، ولېشت	لوېشت، لوېښت
ورک، روک	ورک
خسر، سخر	خسر
خوسا، سخا	خوسا
سکروټه، سروټکه، سکوروټه	سکروټه
ورور، رور	ورور
وروڼه، روڼه	وروڼه
وروروليي، رورولي	ورور ولي
وروسته، روسته، روستو	وروسته
وروستی، روستی	وروستی
سيوری، سوری	سيوری
اخلم، اخلې، اخم، اخی، الم،الې	اخلم، اخلې
ښښل، ښښنه- بخښل، بخښنه	ښښل، ښښنه
ماسپښين، مازپښين، ماپښين	ماسپښين
کوم، کم	کوم
اغږل، اخښل، اخل	اغږل
نمږۍ، مږۍ، نوږۍ	نمږۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی، زامن- ځوی، ځامن	زوی، زامن
زېږېدل، ځېږېدل	زېږېدل
زغستل، ځغستل	زغستل
زلمی، ځلمی	زلمی
سوځل، سېځل، سوزل، سېزل،	سوځل، سېځل
خوځېدل، خوزېدل،	خوځېدل
غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
زغمل، ځغمل	زغمل
ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
ژبه، زبه، جبه	ژبه
ژړا، زړا، جړا	ژړا
ژوند، زوند، جوند	ژوند
ژمی، زمی، جمی	ژمی
ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
خېژي، خېزي، خېجي، خېږي	خېژي
ژۍ، زۍ، جۍ	ژۍ
ژور، زور، جور	ژور
نژدې، نږدې، نزدې	نژدې
لمر، نمر، نور، مر ، میر	لمر، نمر
نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ
لمانځه، نمانځه، مانځه	لمانځه، نمانځه
لامده، لانده	لامده، لانده

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
ږغ، غږ، ژغ	ږغ، غږ
کنڅل، ښکنځل	کنڅل، ښکنځل
جینۍ، نجلۍ، جلۍ، جیلۍ	جینۍ، نجلۍ
لمبر، نمبر	لمبر
نولس، نونس	نولس
وېره، بېره، اېره	وېره
وییده، بیده، اوده	ویده
ویاله، بیاله، واله	ویاله
اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
نښتل، منښتل	نښتل
بزرګان، ملکان، بزرګانان، ملکانان	بزرګان، ملکان
وزه، بزه، بیزه	وزه
کارغه، قارغه، کارګه	کارغه
ڼ، نړ	ڼ
کجیر، قجیر	کجیر
ټوکه، پړک، چکړې، ټوقه، پړق، چقړې	ټوکه، پړک، چکړې
زړهٔ ، زړه	زړه
تهٔ، ته	ته
زهٔ، زه، ځه	زه
لوی، لو	لوی
دوی، دوئ	دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی، هغوئ	هغوی
لویدیز، لویدیځ، لوئیدیز	لوېدیز
وویل، اووئیل	وویل
یو، ائینده، یوء ، آینده	یو، آینده
{ې}	دا توری (مجهوله یا) باید بې ځایه او د معروفې یا په ځای استعمال نه شي.

د پښتو ټولنې تر دېرګونو پرېکړو وروسته دوه نورې ډله ییزه پرېکړې هم شوي، چې یوه د باړه ګلی علمي سیمینار پرېکړې دي او بل د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب له خوا د رابلل شوي ورکشاپ پرېکړې دي، چې دلته وړاندې کېږي:

د-د پښتو د متحد لیکدود او لیکلار لپاره د ((باړه ګلی)) د غونډې متفقه پرېکړې:

د پښتو لیکدود په اړه د پښتو ټولنې تر درېیمې پرېکړې (۳۲) کاله وروسته یو ځل بیا د دې شرایط برابر شول، چې د پښتو د یو متحد لیکدود د رامنځته کولو لپاره عملي هلې ځلې وشي. په دې لړ کې د پېښور پوهنتون د پښتو اکیډیمۍ په نوښت د (۱۳۶۹ل کال) یا د ۱۹۹۰ م کال د جولای له (۱۰) تر (۱۲) پورې د سوات په ((باړه ګلی)) کې یو درې ورځینی سیمینار جوړ شو، چې په کې د پښتونخوا له ګوټ ګوټ څخه تقریباً سلو تنو ادیبانو او ژبپوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډون کړی و، دې غونډې په خپلې لومړنۍ ناسته کې د کار شل کسیزه کمېټه وټاکله، چې په کې دغه ښاغلي شامل وو:

۱- پروفیسور سید محمدتقویم الحق کاکاخېل، ۲- پروفیسور جهانزېب نیاز، ۳- پروفیسور نصیرالدین، ۴- حبیب الله رفیع، ۵- منتظر بیټنی، ٦- عبدالکریم بریالی، ۷- همېش خلیل، ۸- ډاکتر محمداعظم اعظم، ۹- ډاکتر خالد خان خټک، ۱۰- محمدپرویش شاهین، ۱۱- پروفیسور محمدافضل رضا(اعزازي غړی)، ۱۲- پروفیسور خواجه محمد سائل، ۱۳- نورشاه جهان انور، ۱۴- ډاکتر وردګ (اعزازي غړی) ۱۵- سیال کاکړ، ۱٦- سیداحمد مومند، ۱۷- ډاکتر محمداقبال نسیم خټک، ۱۸- ډاکتر محمداسرار(اعزازي غړی) ۱۹- خیبر اپریدی، ۲۰- پروفیسور یارمحمد مغموم.

د کار د کمېټې غړیو په دربو ناستو کې د پښتو لیکدود ستونزې، کشالې او ګډوډۍ په هر اړخیزه توګه وڅېړلې، پر ټولو یې په سړه سینه غور وکړ او په هره برخه کې تر علمي بحث وروسته یوې نتیجې ته ورسېدل. کمېټې د خپل کار وروستۍ پرېکړې او نتایج په لویه غونډه کې واورول چې د ټولو د تائید وړ وګرځېدل او ملاتړ یې ترې وکړ. د پښتو متحد لیکدود په اړه یې خپلې وروستۍ متفقه پرېکړې داسې صادرې کړې:

((۱- هغه کلمې چې د عربۍ او فارسۍ نه پښتو ته راغلې دي او معنا یې هم هغه ساتلې ده، هغه به په خپل اصل شکل کې لیکلی شي، لکه: قصه، قمیس، ضعیف. او هغه کلمات چې پښتو خپل کړي دي معنا یا شکل یې بدل شوی دی، هغه به په پښتو کې په اوښتي شکل لیکل کېږي، لکه: تپوس، پام او د عربۍ مخصوص

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي به د پښتو په کلماتو کې نه لیکو، مثلاً: ((تورخم)) به په ((ت)) لیکو په ((ط)) به يې نه لیکو.

۲- ((ڼ)) به د یو توري په شکل کې د پښتو په ا-ب-ت، یعنې حروف تهجي کې د ((ن)) نه وروسته لیکلی شي او نوم به یې ((نوڼ)) وي.

۳- هغه کلمې چې په اخر کې ((زور)) لري هغه ب په (ه) لیکلی شي لکه: خوشحاله (مذکر) خوشحاله (مونث) او دغه (ه) به د تانیث مخصوص علامت نه شي ګڼلی.

۴- ((مد)) په پښتو کې نه شته.

۵- مجهوله ((ے)) چې په قطبي پښتونخوا کې پرته لیکل کېږي، هغه به همداسې پرته لیکلی شي، لکه: سړے و غیره، البته په افغانستان او سویلي پښتونخوا کې به د دوی د خپل لیکدود سره سمه د مخکې په شان لیکلی شي.

٦- مخصوصه (ی) به د کلمې په مینځ کې ((ېـ)) او اخر کې ((ې)) لیکلی شي، لکه سړې اوبهٔ، خېر و غیره. مجهوله یعنې پرته ((ے)) به هم د کلمې په مینځ کې د مخصوصې ((ېـ)) غوندې لیکلی شي.

۷- د معروفې ((ي)) لپاره به دوه څنګ په څنګ ټکي ((ي)) لیکلی شي، لکه: سړي، زمري او نور.

۸- یای تانیث ((ۍ)) به په اخر کې د کش سره لیکلی شي، لکه: کرسۍ، جینۍ و غیره.

۹- د فعل لپاره به د مخکې غوندې د ((ی)) دپاسه ((ء)) لیکو، لکه: وخورئ، وکړئ و غیره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- په ضمير متصل او ((ېئ)) کې به په ((ی)) باندې همزه لیکلی شي او مخصوصه ((ې)) لیکلی شي او یا به ((ی)) او مخصوصه ((ی)) لیکلی شي، لکه په ((يئ)) کې به یوه ((ی)) او په دویمه ((ی)) باندې همزه لیکلی شي.

۱۱- په داسې ((ه)) کې، لکه: زړۀ، ښۀ، پۀ، تۀ د مخکې په شان د ((ه)) دپاسه ((ء)) لیکو، یعنې زړۀ، ښۀ، څۀ کې به د ((ه)) دپاسه ((ء)) وي. په افغانستان او سوبلي پښتونخوا کې به هم دغه رنګ لیکلی شي.

۱۲- ((ګ)) به په کونډ لیکلی شي.

۱۳- کښې، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم دغه رنګ لیکلی شي.

۱۴- معدوله ((واو)) به د ټکو نه نشي غورځولی، لکه: خولۀ، خوارۀ، ګوند، غوندې وغیره.

۱۵- هغه ټکي یا کلمې چې د عربۍ او فارسۍ نه د ((پیش)) په حالت کې راغلي دي په ((پیش)) به لیکلی شي یعنې په خپل رنګ کې لکه: ګُل، بُلبل، هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهوله ((واو)) لیکلی شي، لکه: پوښتنه، مور او نور.

۱٦- معروف ((واو)) به د کلمو نه نه غورځول کېږي او دپاسه به پېښ ورکولی شي، لکه: نُور، سُور او نور.

۱۷- د پښتو مخصوص توري څ،ځ،ښ،ږ به همدغسې لیکلی شي.

د کمېټې سفارش دی چې پښتو اکیډیمي دې د مرکزي او صوبايي حکومت په مدد د استادانو او طالب علمانو لپاره یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رهنما کتاب تیار کړي، چې د دې ټکو په استعمال کې اشتباه ختمه شي. (د فیصلې په پای کې (۲۰) کسیزې کمېټې د غړو لاسلیکونه کړي دي).

د ۱۳۸۷ل کال د ثور پر ۲۸مه نېټه، د افغانستان د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست له خوا، د درسي نصاب د پښتو او دري کتابونو د واحد لیکدود په اړه درې ورځینی علمي ورکشاپ جوړ شوی و. په دې علمي ورکشاپ کې د لاندې کلمو پر اختلافي یا توپیري بڼو بحث وشو او په دې ډول یوې واحدې نتیجې ته ورسېدل:

هـ- د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب لپاره منل شوی واحد لیکدود:

گڼه	بېلابېلې لیکلې بڼې			منل شوې بڼه
	لومړۍ	دویمه	درېیمه	
۱	اوویشتم	اوه ویشتم		اوویشتم
۲	اغزی	ازغی		اغزی
۳	ایستلی	ویستلی		ایستلی
۴	اواره	هواره		هواره
۵	اوسپنه	وسپنه		اوسپنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦	اولس	ولس		ولس
٧	انځورولای	انځور کولای		انځـــورولا ی
٨	وولسم	اولسم		اوولسم
٩	اولسمشر	ولسمشر	اولس مشر، ولس مشر	ولسمشر
١٠	پرانیزي	پرانستل	پرانیستل	پرانیستل
١١	بریښنا	برښنا		برېښنا
١٢	برخوال، برخلیک	برخمن	برخــــــه من	برخمن
١٣	باندنیو	باندینیو		باندنیو
١۴	بوزي	بوځي		بوځي
١۵	بېځایه	بیځایه	بې ځایه	بېځایه
١٦	بې درنګه	بېدرنګه		بې درنګه
١٧	برخه وال	برخوال		برخوال
١٨	تېلفون	تلیفون	تېلیفون	تلیفون
١٩	تشبه	تشبیه	تشبې	تشبیه
٢٠	تغیر	تغییر		تغییر
٢١	تعین	تعیین		تعیین
٢٢	تللی	تلی		تللی
٢٣	تېرونکی	تېروونکی		تېروونکی
٢۴	تمباکو	تماکو	تنباکو	تنباکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵	پسرلی	سپرلی		پسرلی
۲۶	په خپلو	پخپلو		په خپلو
۲۷	پنځلس	پینځلس		پنځلس
۲۸	پـــه ټولنـــه کې	پـــه ټـــولنې کې		پـــه ټولنـــه کې
۲۹	پاتې وو	پاته وو		پاتې وو
۳۰	پدغه	په دغه		په دغه
۳۱	په درناوې	په درناوي	پدرناوې	په درناوي
۳۲	پاچایان	پاچاهان	بادشـــاها ن	پاچایان
۳۳	په واسطه	پواسطه		په واسطه
۳۴	پطرول	پټرول	پترول	پترول[1]
۳۵	پیل	فیل		فیل
۳۶	پطلون	پتلون		پتلون
۳۷	پل	پول		پول
۳۸	په کې	پکې		پکې[2]
۳۹	پاسنی	پاسینی		پاسنی
۴۰	ښوونکو	ښوونکیو		ښوونکو

[1] هغه کلمې چې له لاتیني څخه عربي او له عربي څخه پښتو ته راغلې وي او ط ولري ط په ت بدلېږي او په خپله اصلي بڼه لیکل کېږي.
[2] کله چې ((په)) د سربل بڼه ولري، باید جلا ولیکل شي او که چېرې داسې نه و، نو یو ځای دې ولیکل شي، لکه: ((په کور کې نه شته)) ((اوبه پکې نشته)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۱	خوشحال	خوشال(نوم)		خوشحال (مرکب صفت) خوشال (نوم)
۴۲	ختیځ(شرق)	ختیز(شرقي)		ختیځ- ختیز
۴۳	خپل منځي	خپلمنځي		خپلمنځي
۴۴	ځبېښل	زبېښل		ځبېښل
۴۵	ځایدای	ځائیدای	ځاېیدای	ځاېیدای
۴۶	څلېریشت	څلورویشت	څلرویشت	څلرویشت
۴۷	څښل	څکل	څښاک	څښل- څښاک
۴۸	څېړونکو	څېړونکیو		څېړونکو
۴۹	چلم	چیلم		چیلم
۵۰	چورت	چروت	چُرت	چورت
۵۱	دوه ځله یې	دوه ځلې یې		دوه ځله یې
۵۲	درانه	درانده		درانه
۵۳	دوکان	دکان		دوکان
۵۴	دعا	دوعا		دعا
۵۵	دوولسم	دولسم		دولسم
۵۶	دویم	دوهم		دویم
۵۷	دریم	درېم	درییم	درېم

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸	رغاونه	رغونه		رغاونه
۵۹	رامینځته	رامنځته	رامنځ ته	رامنځته
٦۰	رینبتیا	رښتیا		رینبتیا
٦۱	راکښل	راښکل		راکښل
٦۲	زانگو	ځانگو		زانگو
	زنگل	ځانگل		زنگل
٦۳	زلمی	ځلمی		زلمی
٦۴	زوی	ځوی		زوی
٦۵	زنځیر	ځنځیر		زنځیر
٦٦	زوز	ځوځ	ځوز	ځوز
٦۷	ژبدود	ژب دود		ژبدود
٦۸	ژباړنه	ژباړه		ژباړه
٦۹	راکړ شو	راکړای شو	راکړل شوی	راکړې شو(د مفرد لپاره)، راکړ شول(د جمعې لپاره) ښځینه او نرینه توپیر یې له مرستیال فعل څخه کېږي.
۷۰	سوزي	سوځي		سوځي
۷۱	سون	سونگ		سونگ
۷۲	سکه	سیکه		سیکه
۷۳	ساه	سا	ساء	سا
۷۴	سهیل	سویل		سویل
۷۵	سیمه ایز	سیمه ییز		سیمه ییز
۷٦	شوری	شورا		شورا
۷۷	شات	شهد		شات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸	شوده	شیده	شـــودې، شېدې	شېدې
۷۹	طوفان	طوپان	توپان	توپان
۸۰	طوطي	توتي		توتي
۸۱	عاشوری	عاشورا		عاشورا
۸۲	غوصه	غصه	غوسه	غوسه
۸۳	غنچه	غونچه		غونچه
۸۴	کیلي	کلي		کیلي
۸۵	کبنبوت	کبووت		کبووت
۸۶	کلتور	کولتور		کلتور
۸۷	کندز	کندوز	قندز	کندوز
۸۸	کندهار	قندهار		کندهار
۸۹	کونړ	کنړ		کونړ
۹۰	کرنه	کرهنه		کرنه
۹۱	کلمه	کلیمه		کلمه
۹۲	کومک	کمک		کومک
۹۳	کنځل	ښکنځل		کنځل
۹۴	کړي دي	کړیدي		کړي دي
۹۵	نه لري	نلري		نه لري
۹۶	لپاره	له پاره		لپاره
۹۷	لیمخی	لمخی		لیمخی
۹۸	لیرې	لېرې	لرې	لېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۹	لعل	لال		لال
۱۰۰	لار	لیار		لار
۱۰۱	له پاسه	لپاسه	دپاسه	له پاسه
۱۰۲	مسوول	مسؤول	مسؤل	مسؤول
۱۰۳	مونږ	موږ		موږ
۱۰۴	مؤلف	مولف		مؤلف
۱۰۵	مسئله	مساله	مسله	مساله
۱۰۶	منځ	مینځ		منځ
۱۰۷	معنی	معنا	مانا	مانا
۱۰۸	ملیون	میلیون	میلون	میلیون
۱۰۹	نهه ۹	نه		نهه ۹
۱۱	نحوه	نحو	نحؤ	نحو

٠				
١١١	نرینه	نارینه		نرینه (صفت) نارینه (نوم)
١١٢	نصوار	نسوار		نسوار
١١٣	نشته	نه شته	نیشته	نشته
١١٤	نژدې	نږدې	نیږدې	نژدې
١١٥	نړیوال	نړۍ وال		نړیوال
١١٦	نږور	انږور	نږور	نږور
١١٧	نشه	نیشه		نشه
١١٨	نه شم کولی	نشم کولای	نه شم کولای	نه شم کولای
١١٩	نه کوي	نکوي		نه کوي
١٢٠	نه لري	نلري		نه لري
١٢	واخیست	واخست		واخیست

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱				
۱۲۲	ورمېږ	اورمېږ		ورمېږ
۱۲۳	وربشي	اوربشي		وربشي
۱۲۴	وښایاست	وښیاست		وښایاست
۱۲۵	هندوانه	هیندوانه	هندوانه	هندوانه
۱۲۶	هنداره	هینداره		هنداره
۱۲۷	هدیره	ادیره		هدیره
۱۲۸	هستوګنه	استوګنه		استوګنه
۱۲۹	یادښت	یاداشت	یاد داشت	یادښت(د یاد داشت پرځای) او یادونه د (تذکر) پر ځای کارول کیږي.
۱۳۰	راغلی و	راغلی وو	راغلی ؤ	راغلی و
۱۳۱	کیږدي	کیدي	کېږدي	کېږدي
۱۳	کښینه	کینه	کېنه	کېنه

٢				
١٣٣	گوره	ګوره		د (ګ) پرځای (گ) کره ومنل شو.
١٣٤	علماو	علماوو		علماوو[1]
١٣٥	منع کوي	منعه کوي	منه کوي	منع کوي
١٣٦	معلومات	مالومات		معلومات[2]
١٣٧	مازغه	ماغزه		ماغزه[3]
١٣٨	منځگړی	منځ گړی	منځـــــه گړی	منځگړی
١٣٩	نجلۍ	جلۍ	جینۍ	نجلۍ[4]

(۱) د خپلواک پای (ā،a) وییونو جمع په دوو (واونو) جوړېږي، لکه (a): د جمله وو مخلوقاتو پلار دی دا، (ā پای)، لکه اړتیاوو، علماوو، سپېڅلتیاوو...

(۲) د پښتو کولو (مفغنولو) په شرطونو کې د التباس یا ټکر نه رامنځته کېدو شرط اړین دی.

(۳) د الف منځو کلمو په مغیره کولو کې منځنی الف له منځه ځي، لکه: مغزو، مېلمنو، پښتنو، درو (درملو) خوړو.

(۴) د کلمو په منځ کې (ی) گانې د شک او التباس د له منځه وړلو لپاره حتمي دي، له دې پرته د کلمو په منځ کې بېخي حتمي نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴.	اوبدل	اودل	اوبل	اوبدل

که موږ د پښتو ټولنې د سمون بهیر ته نظر وکړو، نو وبه ګورو چې ډېر مثبت بدلون په کې راغلی او رښتیا هم پرځای پرېکړې یې کړې دي، تر لومړۍ پرېکړې یې دویمه غوره او تر دویمې درېیمه هغه غوره ده، د وخت په تېرېدو سره تر درېیمې پرېکړې وروسته څه ناڅه نور سمون هم راغلی دی، وګورئ اکثره پرېکړې یې سمې کارېږي، ډېر کم خلک یې تر پرېکړو دمخه حالت ښه لیکي.

تر پرېکړې دمخه حالت	اوسنۍ زیاته کارېدونکې بڼه
کنځل، ښکنځل	کنځل
اوبدل، اودل	اوبدل
جینۍ، نجلۍ	جینۍ
ږغ، غږ	غږ
پسرلی، سپرلی	پسرلی
لمر، نمر	لمر
لمسی، نمسی	لمسی
خېژي	خېږي
وروڼه	ورونه
لوېشت، لوېښت	لوېشت او ځینې نورې کلمې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پورتنیو سمونونو سربېره ځینې نورې کلمې هم شته چې تراوسه یې په لیکنۍ برخه کې څه ستونزې شته. له هغې جملې څخه یوه هم په تورو د اعدادو لیکنه ده، لکه:

دوم/ دوهم/ که دویم

درېم که درېیم

شپاړلسم که شپاړسم او داسې نور...

د عدودونو په برخه کې زه فکر کوم، چې دلته یوه قاعده شته، که هغې ته دقیق شو کېدی شي، ستونزه تر زیاته بریده حل شي، قاعده داده چې:

الف- هغه عددونه چې په پای کې یې واول راغلی وي، لکه: دوه، درې، اویا، اتیا، نوي او نور، دا په پای کې د یم (em) په عددي روستاړي، چې د یوه عدد د پوړۍ څرګندونه کوي، لیکل کېږي، خو زورکی (ə) چې هغه هم واول ګڼل کېږي، که د کوم عدد په پای کې راشي، هغه هم د نورو رتبه یي عددو بڼه خپلوي. نو دلته قاعده دا ده چې خپله عدد + رتبه یي روستاړی.

دوه + یم	(em+dwa)	دویم	(dwaem)
درې + یم	(em+dre)	درېیم	(dream)
اتیا + یم	(em+ātya)	اتیایم	(ātyāem)
نوي + یم	(em+nawi)	نوییم	(nawiem)
اویا + یم	(em+āwyā)	اویایم	(āwyāem)

او داسې نور...

ب- هغه عددونه، چې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، د هغوی پوړیزي، حالت په ام (am) روستاړي پای ته رسېږي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور + ام	(am+calor)	څلورم	(caloram)
شپږ + ام	(am+špaẓ)	شپږم	(špaẓam)
لس + ام	(am+las)	لسم	(lasam)
یوویشت + ام	(am+yewwišt)	یوویشتم	(yewwištam)
دېرش + ام	(am+derš)	درېشم	(deršam)
څلوېښت + ام	(am+cəlwiṣt)	څلوېښتم	(calwiṣtam)
پنځوس + ام	(am+panjos)	پنځوسم	(panjosam)

البته په پښتو- عربي لیکدود کې د رتبه یي عددونو ټول اوازونه انځورېدلای نه شي. هغه عدودونه چې په زورکي پای ته رسېدلي وي، هغه هم تر همدې قاعدې لاندې راځي یانې په (ام) یې رتبه یي حالت څرګندېږي، لکه:

پنځه + ام	(am+pinĵə)	پنځم	(pinĵam)
اوه + ام	(am+owə)	اووم	(owəam)
نهه + ام	(am+nəhə)	نهم	(nəham)
شپېته + ام	(am+špetə)	شپېتم	(špetam)

او داسې نور...

د پورتنیو کلمو ترڅنګ بل هغه ډول کلمې دي، چې پښتو دي اکثره یې د پښتو ټولنې په پخوانیو پرېکړو کې راغلي او ځینې یې نه دي راغلي، اوس یې هم ځینې خلک په ناسمه بڼه لیکي لکه:

ناسم	سم
تیکه	تیږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګیره	ږیره
توګل	توږل
پختو	پښتو
پختونخوا	پښتونخوا
پکې	په کې
لخوا	له خوا
یواځې	یوازې
ستونځه	ستونزه
دپاره	لپاره
کونکی	کوونکی
پدې	په دې
مخامخ کېږي	مخامخېږي
بخښونکی	بښونکی
بخښنه	بښنه
، سوله ایز	سوله ییز
کښې	کې
زمونږ	زموږ
کښېږدي	کېږدي
کښیني	کیني
ځوی	زوی
نړیۍ وال	نړیوال
نشي	نه شي
مینځ	منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه ایز	سیمه ییز	
ښتونکی	ښتوونکی	
ټښتونکی	ټښتوونکی	
لدې	له دې	او نورې

۴- له نورو ژبو څخه پښتو ته راغلې کلمې:

پر عددونو سربېره نورې داسې ګڼې کلمې هم شته، چې تراوسه يې په ليکلو کې اختلاف شته، له هغې جملې څخه يو هم له نورو ژبو څخه راغلې کلمې دي، په دې ډله کې دا کلمې شاملې دي:

الف- له انګليسي ژبې څخه راغلې کلمې: چې اکثره يې نړيوال لغتونه ګڼل کېږي او په همغه مانا او مفهوم دلته هم کارېږي، دا ډول کلمې د ټولو پښتنو ترمنځ يو ډول نه ليکل کېږي، نو ځکه خو په کار ده، چې ليکنی يووالی يې رامنځته شي. د کوزې پښتونخوا پښتانه دا ډول کلمې د انګرېزۍ په دود تلفظوي او کاروي يې، خو په افغانستان کې يې د دې کلمو ليکنی معيار فرانسه يي تلفظ نيولی، چې د افغانستان دري ژبې يې هم همدې ته ورته تلفظوي. د دې کلمو ځينې يې دا دي:

افغانستان	کوزه پښتونخوا
سوسياليزم	سوشليزم
انترناسيوناليزم	انټرنشنليزم
ديموکرات	ډيموکراټ
ديموکراسي	ډيموکراسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوکراسي	ارسټوکراسي
بروکراسي	بیروکراسي

د خاصو نومونو په کارونه کې هم توپیرونه شته.

لکه:

ایټالیا	ایټلي
اسیا	ایشیا
مالیزیا	ملیشیا
اندونیزیا	اندونیشیا
هند	انډیا
چیچنیا	چیچن
اروپا	یورپ

او داسې نور...

په دې برخه کې یوه قاعده دا ده، چې هرې ژبې ته چې د بلې ژبې کومه کلمه راځي، نو دا ژبه پرې د خپل فونولوژیک جوړښت عملیه تطبیقوي او هغه کلمه تر هغه حده صقیلوي، چې د خپلې ژبې د محاورې مسیر ته یې برابره کړي. دا بهیر تر هغه حده جواز لري چې د کلمې مانا بدله نه شي. نو د پورتنیو کلمو افغاني شکل ته که ترجیح ورکړای شي بده ځکه نه برېښي، چې د کلمې اصلي مانا نه بدلېږي یوازې په تلفظ کې یې څه ناڅه بدلون راځي، چې دا هم یو ډول اسانتیا رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلې کلمې: يو هغه ډول کلمې دي، چې له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي، پښتو پرې خپل قانون تطبيق کړی او ډېر زيات فونولوژيک تغييرات يې په کې راوستي، د دې ډول کلمو په ليکنۍ برخه کې هم کېدی شي، همدې پښتو بڼې ته يې ترجيح ورکړای شي، لکه:

خلق	خلک
قميص	کميس
تفحص	تپوس
حق+ له	هکله
معنی	مانا
يعنې	يانې
معنوي	مانيز

او داسې نور...

بل هغه ډول عربي کلمې دي، چې مذهبي ارزښت او مفهوم لري، په هغو کې تغيير او تبديل راوستل نه يوازې د کلمې بڼه بدلوي، بلکې مانا يې هم تغييروي او مذهبي ارزښت او مانا يې له منځه ځي، په کار دي چې دا ډول کلمې په خپله اصلي بڼه وليکل شي لکه:

ايمان، حج، زکات، فرض، سنت، واجب، دعا، نيت، الله، اکبر، مذهب، دين، استنجا، صدقه، قرباني، خيرات، مسحه، ايات، حديث، وعده، جبر، غفار، اختيار، خير، اذان، سجده، رکوع،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکاح، طلاق، عاق، امام، قبله، کعبه، رسول، نبی، قرآن او داسې نور[1]. په داسې حال کې چې یو شمېر عربي کلمې باید د مذهبي مانا او تقدس له مخې په همغه عربي بڼه ولیکل شي، ځینې نورې کلمې چې سوچه پښتو دي او پښتو ریښه لري، خو د زمانې کاتبانو هغه په شعوري او ناشعوري ډول د عربي او دري ژبې د قاعدې تابع کړي او یا د عربي خاص توري یې په کې ورګډ کړي دي، هغه هم باید په خپله هماغه پښتو بڼه ولیکل شي. قاعده دا ده، چې لس عربي توري (ث، ذ، ح، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق) چې په کومه کلمه کې راځي، دا کلمې طبعاً عربي دي او دا قطعاً په هغو کلمو کې نه شي راتللای چې پښتو ریښه لري.

سمه پښتو بڼه	ناسمه بڼه	
ساپی	صافی	
اپریدی	افریدی	
خوشال	خوشحال	
الینګار	علینګار	
الیشنګ	علیشنګ	او ګڼ شمېر نور

(ع) په هغو کلمو کې راتلای شي، چې عربي وي، قطعاً په هغه کلمه کې چې (ګ) په کې وي، (ع) او دا نهه نور توري نه شي راتلای، نو ځکه د (ا) پر ځای په (ع) د الینګار لیکل تېروتنه ده، دا قاعده له (افغانستان) پرته چې (ف) په کې راځي او هغه هم

(۱) پښتو ګړښود، محمدسرور وکیلي، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال، د مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاً د اوږدو تعاملاتو نتیجه ده د (افغان) کلمې اوسنی بڼې تر ډېرو پړاوونو وروسته دا حالت غوره کړی، نور نو په پښتو کلمو کې دا توري نه شي راتللای، نو ځکه باید پښتو کلمې په خپله پښتو بڼه ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

په پښتو کې د سربلونو او اوستر بلونو سم استعمال

په پښتو لیکنۍ برخه کې یوه ستونزه همدا دسربلونو او اوستربلونو ناسمه کارونه ده. سره له دې چې د لیکدودو له مخې، سربلونه او اوستربلونه لکه څنګه چې دي همغسې لیکل کېږي، خو د کارونې سم ځایونه یې له ځینو کسانو څخه غلطېږي او یو د بل پر ځای یې کاروي. کله چې هر سربل له خپل اوستربل سره را نه شي او یا هم د یوه سربل پر ځای بل هغه راشي، نو د جملې مانا بدلوي او هغه مقصوده مانا چې باید ور یې کړي، نه ورکوي. مخکې تر دې چې د سربلونو او اوستربلونو پر شننه پیل وکړو ښه به وي چې نومورې مورفیمونه تعریف کړو.

سربلونه او اوستربلونه: هغه نه ګردانېدوونکي مقید مورفیمونه دي، چې په خپلواکه توګه کومه مانا نه ښندي، بلکې له خپلواکو نامقیدو مورفیمونو سره یو ځای یوه مانا او مفهوم رسوي.

الف- سربلونه(پیشیني) **Prepositions**:

هغه ادات دي، چې تر یو نوم دمخه راځي او په جمله کې د هغه حالت او دریځ څرګندوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- اوستربلونه (پسيني) Post Positions:

هغه وييکي دي، چې په يوه جمله يا فقره کې تر يوه نوم وروسته راځي.([1]) پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د سربلونو او اوستر بلونو په اړه وايي:

((سربلونه Prepositions او اوستر بلونه Post Positions هغه کوشني ناخپلواک او نااوړېدوني ډېرپېښې (کثير الوقوع) او ډېر کارنده ژبني توکونه يا وييکي Paraticles دي، چې په يوه جمله کې يې د خپلواکو توکونو يا نومونو (صفتونو، ضميرونو او شمېر نومونو) په ملتيا مانا او دنده څرګندېږي، سره له دې چې سربلونه او اوستربلونه د جملې يا په بله وينا، په ناخپلواکو او مرستيالو توکونو کې راځي او مانا او پازه يې د همدغو نومونو يا کړونو او کړولونو په ګاونډيتوب کې څرګندېدی شي، خو دا چې پر دغو آرو يا خپلواکو يو ډول اغېز لري او د هغوی دريځونه اوپېرونه (حالتونه) څرګندوي، نو اداره کوونکي، چلوونکي يا واکمن توکونه هم بلل کېږي.)) ([2])

سربلونه او اوستر بلونه که نا سم وکارول شي د جملې مانا ته بدلون ورکوي او نحوي جوړښت يې بدلېږي، دلته به يې څو بېلګې وړاندې کړو. دا ډول تېروتنې ډېرې کېږي، وګورئ دا مثالونه چې د (له) پر ځای يې (د) کارولی دی.

---

(۱) پښتو غږپوهنه او وييپوهنه، پوهنوال محمد صابر خوېشکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ ل کال، ۲۵ مخ.

(۲) پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجارو احمد زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ناظم ويلي: تل به دې ساتم (د) پردو وطنه!

د ناظم اصلي هدف دلته دا دی، چې خپل وطن (له) پردو څخه وساتي، خو څرنګه چې ده په ناشعوري توګه د (له) پر ځای (د) کارولی نو دلته دا مسره داسې مانا ورکوي، چې ناظم (د پردو وطن ساتي نه خپل، او دا هغه مانا ده، چې شاعر یا ناظم اصلاً نه ده غوښتې، خو د (د) د ناسمې کارونې له امله د شاعر د زړه مانا معکوسه شوې ده.

یا دا بله بېلګه:

ته خو به (د) زلفو کوځې جوړې کړې – زه په دې شلېدلي ګرېوان څه وکړم (خاطر)

دلته هم په ناشعوري ډول د (له) پر ځای (د) راوړل شوی ، د شاعر هدف دا دی چې (له زلفو) کوځې جوړې شي، نه (د زلفو کوځې)، خو څرنګه چې شاعر (د) سم نه دی کارولی، نو ځکه خو دا بیت هغه مانا اصلاً نه ورکوي، چې شاعر په زړه کې جوړه کړې وه. دا ډول تېروتنې په ادبي متونو کې دومره زیان نه پېښوي، خو په حقوقي ، جزايي او سیاسي متونو کې دا ډول ګرامري تېروتنې د شخص او ټولنې سیاسي ژوند بربادولای شي.

په (په) او (پر) کې هم دا ډول تېروتنې کېږي، (په) اصلاً دفاعلي حالت لپاره راځي، په یوه جمله کې چې شخص یو فاعل وي یا فاعلي حالت ولري او (پر) د مفعولي حالت لپاره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(زه په احمد سياسي کار کوم.) مانا دا چې احمد مې د سياسي کار لپاره د يوې وسيلې يا فاعل په توګه ګومارلی، احمد خپله اجرا کوونکی دی، خو دا بله جمله چې:

(زه پر احمد سياسي کار کوم.) دا مانا ورکوي، چې زه غواړم احمد دسياسي کار له لارې تشويق کړم، چې له ما سره په سياسي مبارزه کې راګډ شي، يانې دلته احمد کوم کار نه اجرا کوي، بلکې کار پرې اجرا کېږي.

(زه ځم چې په ډاکټر غاښ وباسم.) يانې دا چې زما غاښ رنځور دی او ډاکټر ته ځم چې غاښ مې وکاږي. خو دا بله جمله: (زه ځم چې پر ډاکټر غاښ وباسم.) دا مانا ورکوي چې زه د ډاکټر غاښ وباسم. يانې دا چې د (په) او (پر) ناسم استعمال د جملې مانا سرچپه کوي.

زموږ په کندهارۍ لهجه کې د (پر) او (په) کارونه ډېره دقيقه ده، خو په ختيزې او مرکزي لهجې کې دا کارونه دقيقه نه وي، نو که څوک غواړي (په) او (پر) دقيق استعمال کړي، د کندهارۍ لهجې معيارونه ورته ډېره ګټه رسولای شي.

دغسې د نورو سربلونو او اوستربلونو کارونه هم در واخله. دلته به موږ هر سربل دهغه له خپل اوستربل سره لږ په تفصيل وڅېړو.

١) په : چې له (کې) اوستربل سره اړوند نوم، تون يا ظرفي حالت څرګندوي، لکه: په (ټولګي کې) له (پورې) اوستربل سره بل ډول تونپېر، يا په بله وينا، يو تړاو او پيوستون ښيي، لکه: په ځان پورې، په تا پورې، ستا په خبرې پورې (به ارتباط ګپ شما)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له " سره" اوستربل سره یو لوښنېږ(الي حالت) راښيي، لکه: په بیاتي سره، په چړې سره، په وینا سره، په زور سره، په خوښۍ سره.
له "پسې" او ستربل سره یو بل راز تونېږ یا پرله پسېوالی څرګندوي، لکه په تاپسې، په سختۍ پسې اساني راځي، په ژمي پسې پسرلی دی، کله کله ترې "سره" اوستربل لوېدی هم شي، لکه: په چاره، په خوښه که په زور وي، له مظلوم به د ظالم لاس لنډېږي. په تا اړه نه لري (په تا پورې اړه نه لري). په لیکاني لیک کېږي (په لیکاني سره لیک کیږي). مګر(په کور) له (په کور کې) سره یو راز نه دی. ځکه (په کور) له آره (پر کور) دی چې ظرفي نه، بلکې استعلایي مانا ښندي. همدا راز په وخت، په کال، په مازیګر، په بجو ... د پر وخت ، پر کال، پر مازیګر، پر بجو... ناسم، یا نا کره بڼې دي. همدا خبره ده چې موږ (په پښتو لیکل) او (پر پښتو لیکل) سره تو پیروو.

۲) پر : یو باندیني(استعلایي) سربل دی، چې یو اړوند اوستربل" باندې" یې زیاتره غورځېږي، لکه: پر مېز باندې یا پر مېز، پر ځمکه باندې یا پر ځمکه، پر زړه باندې یا پر زړه، پر سر باندې یا پر سر، پر زړه یوه څه (او) پر خوله بل څه، پر وخت، پر کور، پر کابل، پر ورځ، پر شپه، پر ماښام، پر لسو بجو، پر ۱۳۵۶ ل کال او داسې نور . " پر میاشت" دومره نه ویل کېږي، بلکې " په میاشت" کې زیاتره کره برېښي.

"پر" هم د "په" غوندې زور پای نومونه زیاتره پر اوښتې پېر نه اړوي. له کندهارۍ او تاریخي ادبي پښتو پرته نور زیاتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګړدودونه "په" او "پر" سره ګډوي او پر یوه وخت دواړه په الي، ارتباطي، استعلايي او پر له پسې (تسلسلي) مانا کاروي. خو په یوه کره لیکنۍ پښتو کې د دغو دواړو سربلونو توپیر اړین دی. یو ژبنی آر هم دا دی، چې دوه توکونه یا دودونه په تاریخي او ایتمولوجیک ډول هیڅکله هممانیز او همپازیز نه وي. د همدغه آر په ترڅ کې سپمايي آر هم سمبالیږي. که په ګړنۍ ژبه کې دغه آرونه دومره پر ځای هم نه شي، مګر په لیکنۍ ژبه کې ځو اړخیز ګټور نقش لري.

توپیر یا نه ګډون، چار وېش او سپما د نړۍ د هرې ژبې بنسټ جوړوي، په دې توګه په کار دي (په پښتو لیکل) داسې مانا کړو چې یو څه په پښتو ژبه لیکل کیږي، نه په بله ژبه. (پر پښتو لیکل) دا مانا چې د پښتو په اړه کې څه لیکل کیږي، نه د بلې ژبې یا بلې سکالو په اړه. همدارنګه (پر کابل اوسیږم) دا مانا چې د کابل ښار په شاوخوا کې اوسیږم او (په کابل کې اوسیږم) دا چې دننه په کابل یا کابل ښار کې اوسم.

په پارسۍ کې هم د"به" او "بر" توپیر په زاړه ادب او اوسني ایراني ادب او لیکنه کې پوره څرګند دی. همداسې یې په هندي کې هم در واخله. د "پر" بل اوستربل "سربیره" دی چې ناسم ډول یې "برسېره" هم لږو ډېر دود لري. دغه اوستربل هیڅکله نه غورځول کیږي، که نه مانا یې له " باندې" سره ګډیږي او سره یو کیږي.

"پر" چې د وییکنومځري (آداتي ضمیر) "پرې" پر ځای هم کاریږي او په کندهاري ګړدود اړه لري، هم د یادو شویو ژبنیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

آرونو له مخې په تولیزه لیکنۍ پښتو کې د منـنې وړ نـه برېښـي. همداسې "تر" او "په" هم در واخله چې "ترې" او "پې" یـا "پـرې" سره ګډول یې ګډوډي پېښوي.

۳) د : یو ډېر پېښی تولي(اضافي یا ملکي) سربل دی، چـې لـه "کره" او "غوندې" پرته نور ساده او آر اوستربلونه نـه لـري، بلکـې بې شمېره بدل، درغلي (کاذب) یا په بله وینـا بېلښتـي، تـړښتي او غوندېز (فقره یي یا عبـارتي اوسـتربلونه ورسـره غـاړه کېـږي. لـه مهالنومونو سره بې له اوستربلونو کړولونه جوړوي، لکه: د شپې، د ورځې، د غرمې... خو تـر ټولـو زیاتـه او بنسـټیزه پـازه یـې د دوو نومونو تر منځ د تول (اضافت) اړیکي ټینګونه ده.

۴) تر : چې د "پر" بډ (مقابل) سربل دی، هغه دا چې " تر" ترهـر څه له مخه د " پر" غوندې د "بانـدې" نـه، چـې د "لانـدې" مانـا ښندي، له دې کبله یې لومړی اوستربل"لاندې" دی چې، هېڅکله غورځېدنه، نه مني، لکه: (تر مېز لاندې) چې "تر مېز" بیا ګرد سـره بله مانا ښنـدي او هغـه تـوني او مهـالي پیوسـتون دی، لکـه: تـر ننګرهاره، تر مازیګره چې اوستربل "پورې" یـې هرومـرو ملتیـا نـه کوي. دریېم اوستربل یې "وروسته" یـا " را وروسـته" کـړول دی، لکه: تر غرمې وروسته یا تر غرمې را وروسته، تـر ځلمـي را وروسـته زما وار دی... له څلورم اوستربل څخه (ځنې- نه) سره پرتلیز جاج نه ښندي، لکه: تر تا څخـه زه ښـه یم، چـې د دغـه اوسـتربل پـه غورځېدو، "ترتا" هم سم راځي. د دې پر ځای چې د نورو ژبو پـه پېښو(سړنی کال د پروسږکال په نسبت ډېـر ورنـدی دی)، ووایـو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سړنی کال تر پروسږکال ډېر ورندی دی) لنډ او کره راځي. "تـر" پر دغه پرتليز(نسبي يا تدريجي) مانا له "له" سـربل سـره هممـانيزه کېږي. خو دا چې (له- څخه) تر هر څه له مخه وتون پېر (منشايي) حالت څرګندوي، نو يې بيا هم له (تر – څخه) سره ګډول په کـار نه دي، يا لږ تر لږه بېځايـه دي، لکـه: ننګرهاريـان چـې وايـي: د کوره په سارا خوښ يم – د وېښه په تالا. خو دا چې په ګـډه کـره ليکنۍ پښتو کې دلته د پرتلې مانا موخه (مطلوب) ده. نو (تر کـوره پر سارا خوښ يم – تر وېښه پر تالا) ترې سم برېښي.

دغه راز په شمال ختيزو ګړدودو کې د (په) ، (تر)، (لـه) پـر ځـای هم زياتره (د) کارېږي چې دا هم له ژبني آر معيار څخه چپ بلل کېږي، لکه: د ځلمـي پسـې، د ننګرهـار پـورې، د مېـز لانـدې، د ننګرهار نه، د ځلمې سره د کندهاره راغلم، د پښتو ټولنې د لغـاتو د ځانګې د خوا. ځلمي سره، تا نه يا ستا نه ... کره ډول يې : پـه ځلمې پسې، تر ننګرهـارپورې، تـر مېـز لانـدې، لـه ننګرهـاره، لـه ځلمي سره له کندهاره راغلم ، د پښتو ټولنې د لغاتو د ځانګې له خوا، تر تا (څخه) زه ښه يم...

۵) له : چې له (څخه، نه يـا ځـنې) اوسـتربل سـره لـه آره د يـو نوم(وتون پېر) يا منشايي حالت څرګندوي،لکه: لـه سيسـتانه يـا لـه سيستان څخه، يا له سيستان نه او يا لـه سيسـتان ځـنې. پـه دويمـه "نسبتي" مانا يې کارول دومره کره نه برېښي، لکه: پاس چـې ورتـه ګوته ونيول شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"له" له دويم اوستربل "سره" د ملګرتيا (معيت) جاج ښندي، لکه: له ځلمي سره تر هرات پورې ملګری وم او داسې نور. په دغه مانا يې اوستربل (سره) پر (څخه يا څه) اړول له ګډې کره ليکنې پښتو څخه چپ بريښي، که څه هم په ځينو ګړدودو او د خوشال په وينا کې "څخه" د "سره" پر ځای هم ډېر کارول کېږي. په هره توګه بايد (له ځلمي سره) او له (ځلمي څخه) په يوه مانا ونه کارول شي. د " سره" اوستربل غبرګون (تکرار) د سره له " تر څنګه" د " باوجود" مانا ښندي، لکه: " سره له" ناروغۍ لمبا ته ولاړم. يا: " له ناروغۍ" " سره سره" لمبا ته ولاړم " سره له" د تړښتي سربل په توګه له "څخه" او ستربل سره غاړه کېږي او پيل ښووند کړول را منځته کوي،لکه سر له ننه، سر له ماښامه. توني، لکه سر له همدې څېرکي... دريېم اوستربل يې " وروسته" دی چې مهالي او توني کړول (قيد) ورسره جوړوي او له (تر) سره يې پاژه يو کېږي، لکه: له غرمې وروسته کور ته ځم چې البته (تر غرمې وروسته) ترې زيات کره بريښي، په بله وينا (وروسته) د "له" نه ، بلکې د " تر" معياري اوستربل دی.

څلورم اوستربل يې " راهيسې" دی چې يو مهالنی کړول ورسره جوړوي، لکه: له پروسږ کال راهيسې، له ډېرو کلو راهيسې، له پخوا راهيسې... په دې توګه " راهيسې" د يوه اوستربل په توګه بايد په (نوم يا نومغوند) پورې سيده ونښلول شي او بل کوم زياتي او ستربل يا بل ژبنی توک ترې له مخه نه شي، په بله وينا: (له ډېرو کلو را په دې خوا) يې همماniز انډول دی، خو د پارسۍ (از سالها به اينطرف) ټکي پر ټکي اړونه ده او دومره رواني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډون هم نه لري. د "له" پنځم اوستربل " پرته" دی چې د "سره" بدل او مقابل جاج ښندي، دا مانا چې د اړونـد نـوم ملکرتیـا نـه، چې بېلتیا او نشتوالی څرګندوي، لکه: له بللو پر تـه نـا بللـي هـم راغلي وو.

٦) "بـې" : چـې زیـاتره د "نـا" غونـدې یـو سـتاینومیز(صـفتي) مختاړی دی، لکه: بې کوره، خو لږ و ډېـره سـربلي ځانګړتیـا هـم لري او هغه زیـاتره د " لـه" پـه ملګرتیـا او د یـوازیني او سـتربل (ځخه، نه یا ځنې) په درلودلو، لکه بې لـه تـا ځخـه، بـې لـه هغـه ځخه، چې (بې له تا) او (بې له هغه) هم ویـل کېـږي. د منځنـي پېر په شعر کې یې "بېتا" د ردیف په توګه هم کارول شوی دی.

٧) " و" : یو پخوانی سربل دی چې لـه "تـه" اوسـتربل سـره د ورتلـونېبر (مفعـولي حالـت) څرګنـدوي. پخـوانی څـرک یـې پـه لویدیزو (کندهاري) ګړدودو کې پاتې دی او نورو ټولو ګړدودو لـه لاسه ورکړی او د هغه اوستربل "ته" یوستوی کاروي، لکـه: (و) تـا ته وایم، (و) ښوونځي ته ځم...

د منځنۍ دورې شاعرانو هم ډېر کارولی دی او لا کله یـې دویم ځلي تر نوم وروسته هم راوړي او له اوستربل"ته" سره یې بیا هـم پتلیز(جوخت) نښلولی، لکه رحمان بابا چې وایي:

خدای وما وته ښکاره کړ هغه لمر بیا.

ځینو بیا د پارسۍ د "به" غوندې بې اوستربله هـم کـارولی دی، لکه پیر محمد کاکړ چې ویلي دي:

سوز ګداز د محبت وهسې مارا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره توګه د ويونکو د ډېربښت په لاسوند تر (و ـ ته)، (ته) زيات معياري ارزښت لري.

۸) " لکه" : لکه "د" په برخه کې چې ورته نغوته وشوه، پر دې سربېره چې له دغه تولي سربل سره ډېر درغلي اوستربلونه رامنځته کوي، د يووستوي سربل په توګه هم له ځانه سره يو لړ بېلابېل ساده وييکي، لکه : غوندې، هومره، هسې... ملګري کوي: (لکه) زمري (غوندې)، (لکه) غر (هومره)، (لکه) ګل (هسې)...[1]

دلته به د پښتو سربلونو او اوستربلونو دواړو لنډيز راوړو:

سربل	اوستربل	مثال
په	کې	زه په کوټه کې يم.
په	سره	په زيار او زحمت سره برى حاصلېږي.
په	پورې	په چا پورې نه خاندم.
په	پسې	په تا پسې نه ځم.
پر	باندې	زه پر څوکۍ باندې ناست يم.
پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کارونه هم لرم.
د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم.
د	غوندې	د مزدور غوندې يې وګټه.
د	کره	د احمد کره نه ځم.
تر	لاندې	ترمېز لاندې پروت دی.

---

۱ - پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجارو احمد زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال، ۱۳۲- ۱۳۶پورې مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر	پورې	تر ښوونځي پورې ځم.
تر	وروسته	تر غرمې وروسته راځم.
تر	څخه	تر ځوزه (څخه) ګل ښه دی.
تر	دباندې	تر کوره باندې ووځه.
تر	پرته	تر ځلمي پرته ښه سړی نه شته.
له	سره	له ځلمي سره ځم.
له	څخه(نه)	له احمد څخه(نه) مې کتاب واخیست.
له	وروسته	له غرمې وروسته کور ته ځم.
له	راهیسې	له پرون را هیسې کار لرم.
له	پرته	له احمد پرته محمود هم راغلی و.
بې	څخه	بې اوبو څخه ژوند نه کېږي.
و	ته	و تا ته مې ووې. [1]

(۱) پښتو غړپوهنه او ویپوهنه، پوهنوال محمد صابر خوېشکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ ل کال، ۲۵ او ۲٦ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېرزم څپرکی

په پښتو کې د لیکنښو سمه کارونه او اړتیا

لیکنښې که څه هم خاصې مانا واله کلمې نه دي، خو داسې نښې نښانې دي، چې د یوه متن د عبارت او فقرې په سمه لوستنه رسمونه او د مانا په سم لېږد کې مرسته کولای شي. که لیکنښې نه وي یو متن کېدی شي په سختۍ ولوستل شي او هغه مانا ورڅخه وا نه خیستل شي چې د لیکوال ورڅخه مقصد او هدف وي. لیکنښې د نړۍ په اکثرو ژبو کې تقریباً سره ورته دي، هغه ژبې چې عربي لیکدود تعقیبوي، طبعاً لیکنښې یې یو ډول دي، خو په انګلیسي، روسي او نورو ژبو کې چې لیکدود یې له پښتو لیکدود سره توپیر لري، ځینې لیکنښې یې د هغو معکوسه بڼه خپلوي، خو په دې ژبو کې هم اکثره لیکنښې همدې ته ورته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنښې د انشاء د سمون لپاره ضروري دي، يو ښه انشايي متن همغه دی، چې ليکنښې په کې په دقت سره مراعت شوې وي. موږ به دلته په پښتو کې د کارېدونکو ليکنښو او د هغو د کارونې ځايونو ته نغوته وکړو:

١- لمن ليک (حاشيه):

کوم وخت چې له يوه اثر څخه عبارت يا مفکوره رانقل کېږي، بايد په لمنليک کې د ليکوال، د کتاب د خپرونکې موسسې ، د چاپ نېټې او د کتاب صفحې ته په ترتيب سره اشاره وشي، لکه دا لاندې مثال:

ګل پاچا الفت، لوړ خيالونه او ژور فکرونه، پښتو ټولنه، ١٣٣٥، ٢٩ مخ.

که چېرې کتاب په ببيلو ګرافۍ کې معرفي کېږي، تر اصلي نوم تخلص مخکې راوړل کېږي لکه:

الفت، ګل پاچا، لوړ خيالونه او ژورو فکرونه، پښتو ټولنه، ١٣٣٥، ٢٩ مخ.

کله کله د کتاب د چاپ ځای او نېټه په ليندېو کې نيول کېږي، لکه:

ګل پاچا الفت، لوړ خيالونه او ژور فکرونه (کابل: پښتو ټولنه، ١٣٣٥) ٢٩ مخ.

که چېرې څېړونکی غواړي له يوې مجلې څخه عبارات راواخلي، نو دمقالې نوم د نقل د نښو تر منځ ليکي. ورپسې د مجلې نوم، د چاپ ځای او نېټې او مخونو ته اشاره کوي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد صدیق روهي، " فولکور څېړنې میتودولوجي" د فولکور او ادب ټولنه، ۱۳۵۲، لومړی ګڼه، لومړی کال، ۸ مخ.

۲- شمېرنه:

که چېرې شمېرنه په یوه کرښه کې راځي باید د لیندیو په منځ کې ونیول شي، لکه:

د څېړنې درې مهم ګامونه دادي: (۱) فرضیه، (۲) د موادو را غونډونه، (۳) نتیجه. که چېرې عددونه په نوې کرښه کې راځي، په لاندې توګه لیکل کېږي:

۱- یا په دې ډول: ۱)

۳- شارحه(:):

دا نښه د یوه لغت یا فقرې د شرح کولو لپاره استعمالېږي. کله چې لوستونکی دا نښه ويني هغه ته دا توقع پیدا کېږي، چې راتلونکی عبارت به له وعدې سره سم پر مطلب باندې نوره رڼا هم اچوي او یا به نور څه ورباندې زیات کړي. دا لاندې نمونې وګورئ:

د انسان د ژوند هدف څرګند دی: سعادت.

د سیاستمدار لپاره دا خواص ډېر دي: درې درجې جرئت او یوه درجه پوهه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خلکو نه په زور احترام مه غواړئ، بلکې خپل ځانونه د احترام وړ وګرځوئ: خلک هغه چا ته احترام کوي چې هغه له نورو توقع نه کوي.

۴- لینده ( ) :

کله چې د یوې جملې په منځ کې معترضه جمله راشي، د لیندیو تر منځ نیول کېږي. که څه هم معترضه جمله د دوو سر چپه واوونو تر منځ هم نیول کېدی شي، مګر لینده په هغه صورت کې راځي، چې معترضه فقره له اصلي جملې سره ډېر توپیر ولري.

په عمومي ډول لینده په دې لاندې ځایونو کې استعمالېږي:

۱- کله چې معترضه فقره د اصلي جملې په منځ کې راشي، لکه دا لاندې نمونې:

زه به سبا (که خدای کول) خوست ته ځم.

د خوشال خان دستارنامه د پلوتارک او کوینټلیان (چې دوی دواړه د ښوونې او روزنې په برخه کې ډېرې مهمې نظریې لري) له اثارو سره د مقایسې وړ ده.

۲- هغه رقمونه او ابجد توري چې د ویش د ښودلو لپاره راځي د لیندیو تر منځ نیول کېږي، لکه:

د اسلام پنځه بناوې دا دي: (۱) کلمه، (۲) لمونځ، (۳) روژه، (۴) زکواة، (۵) حج.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- په قانوني او تجارتي پاڼو کې د پيسو مقدار لومړی په تورو او ورپسې د لينديو تر منځ پــه رقمونــو ليکــل کېږي، لکه:

د دې تړون له مخې به د نوموړي کور مياشتنۍ کرايه يو زر او دوه سوه پنځه ويشت(۱۲۲۵) افغانۍ وي.

۴- پوښتنښې يا د ندا علامې چــې د شک يــا طنــز او کترې په توګه استعمالېږي بايد د لينــديو تــر مــنځ وليکــل شي، لکه:

په ازاده نړۍ (؟)کې ازاد مطبوعات (!) د محرومې طبقې په ګټه (؟)کار کوي.

۵- ويرګول(/):

ويرګول لفظ د لاتيني له (ويرګوله) څخــه اخيســتل شــوی دی، چې په اصل کې واړه ميل يا سيخ ته ويل کېږي. د ويرګــول نښــه چې دلته د دوو لينديو تر منځ ښودل کېږي (/) په انګليسي کې د (بار) په نامه هم يادېږي. زموږ زيات شمېر ليکوال سرچپه واو (،) ته ويرګول وايــي، مګــر د انګليســي قاموســونه او د ليکوالــۍ پــه اړه کتابونه ويرګول او سرچپه واو(کامه) دوی بېلې نښې ګڼي.

۱- معمولاً د (او / يا) تر منځ د ويرګول نښه ايښــودل کېــږي، کــه موږ دا لاندې جملې ولولو:

(هلکان او / يا نجونې د واليبال ننداره کــوي) مانــا دا ده چــې هلکان او نجونې، يا هلکان يا نجونې د واليبال ننداره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ویرګول د نېټې د لیکلو لپاره هم استعمالېږي. مثلاً د دې پر ځای چې د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ شپږویشتمه نېټه ولیکو، کولای شو د اسانتیا لپاره ویرګول استعمال کړو او داسې یې ولیکو: ۲۶/۴/۱۳۵۲

۳- کله کله د یوه بیت د مسریو تر منځ فاصله نه پرېښودل کېږي پر ځای یې د ویر ګول نښه استعمالوي، لکه د خوشال خان خټک دا بیت:

درست پښتون له کندهاره تر اټکه/ سره یو د ننګ په کار پټ او اشکار

٦- کامه (سرچپه واو) (،):

په اکثرو لوېدیزو هېوادونو کې کامه د (و) په بڼه لیکل کېږي مګر په پښتو او دري کې د دې لپاره چې (واو) ونه لوستل شي سرچپه یې لیکي، د تنقیط په نښو کې کامه ډېره زیاته استعمالېږي او په مختلفو ځایونو کې ترې کال اخیستل کېږي:

۱- د بېلولو لپاره:

الف) اوږدې جملې چې له څو ساده جملو څخه جوړې شوې وي د کامې په واسطه بېلېږي، لکه دا لاندې مثالونه:

توریالي زما لیک ته لا تر اوسه ځواب نه دی ورکړی، دا ګومان مې نه شي چې تر دې وروسته به ځواب ورکړي.

ده زیار وایست چې سنګ له ځانه سره ملګری کړي، مګر سنګ هېڅکله دا نه شوه منلای چې بې سببه د چا دښمنۍ ته ملا وتړي.

ب) یوه مقدماتي فقره له اصلي جملې نه جلا کوي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ترون پر اساس، غړي هېوادونه تعهد کوي چې په ښوونه او روزنه کې به له تبعیض نه کار نه اخلي.

تر ډوډۍ خوړلو او لاس مینځلو وروسته دوی سینما ته ولاړل.

ج) معترضه جمله یا فقره د دوو کامو ترمنځ نیول کېږي.

زه به د خالي په ورځ، که خیر وي، تاسې کره درشم.

پښتو ټولنه باید د پښتو لیکدود د یووالي لپاره چې په حقیقت کې د دې ټولنې د تاسیس یو عمده هدف دی، اوچت ګامونه واخلي.

د) د یو لړ مختلفو کلمو د جلا کولو لپاره، لکه:

ده خپل کتابونه، قلمونه، بکس او نور تدریسي لوازم له ځان سره واخیستل.

هـ) ددې لپاره چې جمله یا شعر غلط ونه لوستل شي، لکه دا لاندې مثالونه:

ما، ماما ته یو کتاب راوړ.

ماما، ما ته یو کتاب راوړ.

د رحمان بابا دا لاندې بیت وګورئ چې لومړی شکل یې سم او دویم شکل یې ناسم دی:

ډېر عزیز دي موم د لان تر سنګدلانو

ته یو څاڅکی شه د اوښکو، ګوهر مه شه

ډېر عزیز دي موم دلان تر سنګدلانو

ته یو څاڅکی شه، د اوښکو ګوهر مه شه

و) د زرګونو او ملیونونو د بېلولو لپاره، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومـوړي شـرکت پـه تېـر کـال کـې پنځـه دېـرش مليونـه (۳۵،۰۰۰،۰۰۰) افغانۍ خالصه ګټه کړې ده. د ده مياشـتنی معـاش ۴٦۲، ۵ افغانۍ دی.

يادونه: د ټليفون نومره، د کوځې نومره او تاريخي کلونـه کامـه نه غواړي.

۲- د ترلو او بندولو لپاره:

الف) په معترضه فقرو او الفاظو پسې بايد کامه راوړل شـي، لکـه: زما په عقيده، که ته موافقه کوې يا يې نه کوې، له همينګوی سره په داستان ليکلو کې څوک سيالي نه شي کولای.

ب) تر منادي وروسته کامه راځي، لکه: زلميه، اجازه ده چې لـه تا نه يوه پوښتنه وکړم.

۳- د حذف شوي عبارت په ځای کې:

په دې کوټه کې څلور تنه کېني، په هغه بله کې پنځه تنه.

۷- ټکی(۰):

په ليکنه کې ټکی او کامه تر ټولو زيات استعمالېږي.

د ټکي د استعمال ځايونه په لاندې ډول دي:

۱- د بيانيه جملې په پای کې:

بريالی کور ته ولاړ.

لمر راوخوت.

۲- د نامخامخ پوښتنې په پای کې:

ده له مانه پوښتنه وکړه چې څه وخت به وزګار شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: په پښتو کې د مخامخ او نامخامخ پوښتنې ترمنځ څوک توپیر نه کوي او ډېر ځله د نا سم پوهاوي سبب ګرځي. پورتنۍ جمله د نالوستو (بې تعلیمه) پښتنو په نظر داسې ده:

ده له ما نه پوښتنه وکړه: " څه وخت به وزګار شم".

۳- د مؤدبانه غوښتنې یا د یوه ملایم امر په پای کې:

په یوه مناسب وخت کې دفتر ته راشه او له ماسره په دې اړه خبرې وکړه.

خپل کار ته توجه وکړه او احتیاط له لاسه مه ورکوه.

مهرباني وکړه دغه فورمه ډکه کړه او بېرته یې راولېږه.

۴- د لنډیز او اختصار لپاره:

د م.م.م. سرمنشي وویل چې باید په منځني ختیځ کې دایمي سوله منځته راشي.

یادونه: م.م.م. د ملګرو ملتو د مؤسسې مخفف شکل دی.

۸- پوښتنه (؟) :

پوښتنه په لاندې ځایونو کې راځي:

۱) د مخامخ پوښتنې په پای کې:

ستاسو نوم څه دی؟

ته څه وخت هرات ته ځې؟

۲) د شک او تردید لپاره:

دی له خپلو همکارانو سره همدردي (؟) لري.

۳) د ټوکو او مسخرو لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- سیمیکولن یا ممیزه: (؛)

د ممیزې استعمال یو څه دقت غواړي. آسانه لار دا ده چې ووایو په اکثرو هغو ځایونو کې چې ټکي راځي ممیزه هم استعمالېدی شي. که چېرې دوی جملې چې تقریباً یو له بلې سره مساوي وزن او اهمیت ولري، څنګ په څنګ راشي د هغو ترمنځ ممیزه استعمالولای شو، لکه دا لاندې مثالونه:

مور دوی ته دلیلونه وویل؛ خو دوی له مور سره ملګرتیا ونه کړه او خبره یې راسره ونه منله.

په تېر کال کې حکومت د قاچاق مخه ونیوله؛ بدې خورو ته یې سزا ورکړه؛ اختلاس کوونکي یې محاکمه کړل؛ او د اجتماعي عدالت د تامینولو په برخه کې یې په هر اړخیزو اقداماتو لاس پورې کړ.

۱۰- درې ټکي (...):

درې ټکي په دې لاندې ځایونو کې راځي:

۱) په ارادي توګه دځینو الفاظو حذفول.

بشپړه جمله: ځینې خبرې باید واورېدل شي، ځینې خبرې باید په یاد کې وساتل شي او ځینې خبرې باید ښې تحلیل شي او فکر ورباندې وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حذف شوې بڼه: ځينې خبرې بايد واورېدل شي، ځينې ... بايد په ياد کې وساتل شي او ځينې ... بايد ښې تحليـل شـي او فکـر ورباندې وشي.

۲) د داسې نورو پرځای:

زه ډېر ملګري لرم: زمرک، بريالی، سنک، غمـی ... پښتـو، دري، سنسکرېټ، انګلېسي ... آريايي ژبې دي.

۳) د نيمګړې جملې په پای کې:

د غونډې په لمـن کـې، د چيـنې ترڅنګـه، د ونـې تـر سـيوري لاندې ... زمری او غوټۍ څنګ په څـنګ کښېناسـتل د راز و نيـاز خبرې يې شروع کړې...

۴) د تاکيد لپاره د وړو جملو بېلول:

دا کار نن وکړه ... معطلي مه کوه... سبا به پښېمانه شې.

۵) کله چې د بل چا قول رانقلوو، حذف شـوي عبارتونـه د درو ټکو په واسطه ښودل کېږي. که حذف شوی عبارت د جملـې پـه پای کې راغلی وي او جمله ورباندې ختمه شوې وي څلور ټکي ايښودل کېږي، درې يې د حذف شوي عبارت پر ځای او يو ټکی د جملې د پای لپاره.

۱۱- نقلنښه (( )) :

نقلنښه په لاندې ځايونو کې استعمالېږي:

۱) د يو چا د خبرو نقلولو لپاره:

سنک وويل: " موږ په جنګ هم پوهېږو او سوله مو هم زده ده."

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: که د نقلنښو ترمنځ نقلنښې راشي هغه د مفردو نښو په بڼه لیکل کېږي، لکه:

زمرک وویل: " زه د انتون دا خبره نه هېروم چې وایي: زړه ورتوب، بیا هم زړه ورتوب، همېشه زړه ورتوب."

۲) که له یوه اثر نه څو پراګرافه رانقلېږي باید د هر پراګراف په سر کې نقلنښې راشي، لکه:

" په عراق کې عربي ویونکي پنځه ملیونه شپږ سوه پنځوس زره تنه دي".

" په ترکیه، ایران او افغانستان کې عربي ویونکي اته سوه دري دېرش زره تنه دي".

" په عربي متحد جمهوریت کې عربي ویونکي شپږ ویشت ملیونه اووه سوه پنځه دېرش زره تنه دي".

۳) د ویاند (نطاق) د تغییر په حال کې:

په کیسو او ډرامو کې چې د خبرو نوبت بدلېږي، نو د نوي ویاند خبرې معمولاً په نوې کرښه کې راځي او د نقل نښو ترمنځ نیول کېږي:

" خان میره، ما ګومان کاوه چې ته به څومره غیرتي سړی یې، مګر خبر نه وم چې ته ګیدړ وختې ... د خپل لاس ټوپک مې درکړ چې ته به حیدر مړ کړې ... ".

" خان صاحب، له ځان سره به فکر وکړم. دلته خو زه څوک نه لرم چې مشوره او مصلحت ورسره وکړم".

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) کله لیکوال ځانته خاصه اصطلاح وضع کوي، چې په محیط کې عمومیت نه لري، لکه: دی " ګیډیالوجسټ" دی له خپلې ګېډې لغتونه وضع کوي.

۵) د تاکید او توجه جلبولو لپاره:

"حق" ورکول کېږي نه، اخیستل کېږي.

۶) د مقالو عنوانونه:

په کابل مجله کې مې د " کنفرمیزم" په اړه مقاله ډېره خوښه شوه.

۷) د تمسخر لپاره ځینې اصطلاحات دنقل د کرښو ترمنځ لیکل کېږي.

۱۲- فاصله (-) :

د فاصلې نښه په لاندې ځایونو کې راځي:

۱) د لنډیز لپاره: کله چې څو فقرې یومطلب توضیح کوي او لیکونکي وغواړي چې لنډیز یې په وروستۍ فقره کې ذکر کړي فاصله استعمالوي، لکه:

ملي یووالی، د خلکو سوکالي، اجتماعي عدالت، اقتصادي پرمختګ – دا ټول زموږ د نظام اساسي هدفونه دي.

۲) د بس کولو او سرته رسولو لپاره: د دې نښې په واسطه لیکونکی خبره پرېکوي. دغه ډول استعمال اکثره په محاوره کې ډېر راځي، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنک ته قار ورغی او ورته ویې ویل؛ " ته اصلاً په خبره ځان نه پوهوې. ما درته ویلي وو-".

۳) دمداخلې لپاره: کله چې د یوه مطلب په منځ کې نوی فکر راپیدا شي او پخوانی مطلب اخلال کړي، لکه: کوم وخت چې زه په کندهار کې وم – دا خبره مې مخکې درته کړې ده.

۴) د معرفۍ لپاره:

کوم شی چې زما په ذهن کې یې توپان راپورته کړی دی – هغه عشق دی.

۵) د معترضه جملې لپاره:

که سنک دې ولیده – کوښښ وکړه چې ویې وینې – ماته ټلیفوني خبر راکړه.

۱۳- ستوری (*):

د ستوري نښه اوس ډېره نه استعمالېږي. پخوا به ستوری د حذف شوي عبارت پر ځای او د لمنلیک لپاره استعمالېده. اوس د حذف شوي عبارت پر ځای درې ټکي راځي او د لمنلیک لپاره د کلمې پر سر رقمونه لیکل کېږي.

ستوری اوس هم د تبصرې او د توجه د جلبولو لپاره استعمالیدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- غږ نښه (!):

د غږ (ندا) نښه د هیجان، حیرانتیا، تاکید او امر لپاره راځي. چې یو قوي دلیل موجود نه وي، باید د دې نښې له استعمال نه ځان وژغورو. غږ نښه په لاندې ځایونو کې استعمالیږي:

۱) د تعجب، تاکید او هیجان د څرګندولو لپاره:

سنګ په رښتیا له خپلې وظیفې نه استعفا وکړه! څومره بې سنجشه کار!

ډاکټر وویل؛ " ته څومره خوشبخته یې! ستا او د مرګ ترمنځ فاصله ډېره کمه وه!".

۲) د امر او کلکې غوښتنې په حال کې:

ډېر ژر حرکت وکړه!

لطفاً زما په شخصي چارو کې مداخله مه کوه!

۳) د طنز او کترې لپاره: دلته ندا نښه د نقل د نښو ترمنځ نیول کیږي چې مثالونه یې پخوا راغلل.

۱۵ - لویې لیندۍ [ ] :

په ځینو وختو کې لویې لیندۍ تر معمولي لیندیو مخکې راځي. کله کله لویې لیندۍ د نقلنښو ترمنځ د لیکونکي د تبصرې لپاره راوړل کیږي، لکه:

برتراندرسل وایي: " دا چې فزیک په علت پسې نه ګرځي دلیل یې دا دی چې علت وجود نه لري. [دا د رسل شخصي نظریه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ټول فیلسوفان د دغه نظر ملاتړ نه کوي.] زما په عقیده علت..."(۱)

۱٦- د ندايې او سواليې مرکب شکل (!؟):

کله کله ځينې ليکوال د ندايې او سواليې علامې دواړه څنګ په څنګ د يوې جملې په پای کې راوړي، خو شرط په کې دا دی چې ندائيه به لومړی او سواليه به ورپسې وي. په دې کې د ليکوال هدف دا وي چې د هغې په واسطه له يوې خوا د لوستونکي توجه جلبوي او له بلې خوا يې په کې پوښتنه غرض وي. په لنډه وينا ويلای شو چې د يوې ډېرې مهمې پوښتنې په پای کې د ندايې او سواليې مرکب شکل راځي، لکه:

ته نه يې خبر چې د افغان انګليس په يوې جګړه کې له پنځلس زره انګرېزي پوځ نه يوازې ډاکټر برايډن مړ ژواندی خلاص شو!؟

يا: ته نه پوهېږې د افغانستان د خلکو ملي پاځونونو د نړۍ سترې امپراتورۍ ړنګې کړي دي!؟

۱۷- درې ستوري (***) :

دغه نښه معمولاً د ډرام يا داستان په يوه پرده يا برخه کې چې څو مفکورې په جلا جلا پراګرافونو کې څېړل کېږي، نو د هرې مفکورې تر پای ته رسېدو وروسته په يو خالي ځای کې درې ستوري (***) ايښودل کېږي.

---

(۱) کانديد اکاډمېسين محمد صديق روهي، د څېړنې لارښود، د افغانستان د سيمه ييزو مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۵ ل کال، (۷۹ – ۸۹) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- وروځو ته ورته نښه({}):

دغه نښه په پښتو او دري کې د ({}) او په انګریزي او لاتیني کې په ({}) بڼه راځي. په عمومي توګه هغه وخت استعمالېږي، چې دیوې کلمې په مقابل کې څو کلمې راشي، لکه:

انسان	}	پوه ناپوه کمزوری

۱۹- غشي (⇄):

دغه نښه په عام ډول د مفهوم د لوري او طرف څرګندونه یا ښودنه کوي. په لیکنو کې معمولاً د دوو مقصدونو لپاره استعمالېږي:

۱- کله چې لیکونکی په توضیحي او تشریحي لمنلیک (حاشیه) کې کومه توضېح یا تشرېح لیکي او په هماغه مخ کې یې لیکنه ځای نه شي، لازماً باید تر هغه وروسته مخ ته نقل شي نو د راغلې توضېح په اخرنۍ برخه کې د (⟵) غشي په راوړلو سره لوستونکي ته ښودنه کوي، چې نوره توضېح په راتلونکي مخ کې ولولي. په راتلونکي مخ کې تر توضېح لیکلو دمخه بیا هم (⟵) غشي نښه ایښودل کېږي چې لوستونکي ته وښیي دا توضیح له مخکني مخ څخه دلته راغلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د یوې ترکیبي کلمې د تجزیې او یا د څو جزونو د ترکیب ښودنې لپاره راځي، لکه: دوست + ي ←—— دوستي یا پوهن + تون ←—— پوهنتون.[۱]

(۱) سید محي الدین هاشمي، دلیکوالۍ فن، ۱۳۸۳ ل کال،(۴۳- ۴۵) مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ یادونه

د یوې ژبې لیکنی سمون د یوې ورځې کار نه دی، دا یوه اوږده مرحله او پروسه غواړي او د زمانې له تجربې څخه تېرېږي. پښتو لیکدود هم تراوسه پورې د زمانې د ازمون څو پړاوونه تېر کړي. له نېکه مرغه په هر پړاو کې په پښتو لیکدود کې سمون راغلی، خو لا هم د یو داسې بشپړ پښتو لیکدود لپاره چې د پښتو ژبې ټولې لیکنۍ اړتیاوې لرې کړي، لاره پاتې ده.

ما د (پښتو لیکني سمون) د لیکلو کار ځکه پیل کړ چې زه د خپل شلکلن فرهنګي کار په بهیر کې له یو لړ داسې لیکنیو ستونزو او توپیرونو سره مخامخ وم، چې باید حل لاره مو ورته پیدا کړې وای. هغه څوک چې د چاپي رسنیو چارې، په تېره بیا ایډېټ (سمون) پرمخ بیایي، هغه ته پته لګي چې لیکدودیزه ګډوډي د چاپي رسنیو کار ته څومره زیان رسوي او چارې څومره سختوي. زما په څېر به نور په لسګونو پښتانه لیکوال له ورته ستونزو سره مخامخ شوي وي. د دې لپاره چې د دې ستونزو د حل لپاره مو د کار یوه لړۍ پیل کړې وي او په دې بهیر کې مو خپله ونډه اخیستې وي، د دې اثر پر لیکلو مې پیل وکړ. دا اثر داسې نه دی چې د پښتو لیکدود او یا هم لیکنۍ برخې ټولې ستونزې دې اوارې کړای شي، بلکې که د سلګونو ستونزو له جملې څخه د څو ستونزو د حل لپاره مرستندوی شي بیا به هم زما لپاره یو ښه زېری وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه هيله لرم د پښتو ليکني سمون يو غورځنګ پيل شـي او ټـول ليکوال په دې غورځنګ کې برخه واخلي، هر هغه ليکـوال چـې له کومې ليکنۍ ستونزې، تېروتنې او يا هم توپير سره مخامخېـږي، هغه دې د ليکنو او رسنيو لـه لارې نـورو ژبپوهـانو سـره مطـرح کړي. دا کار به د دې سبب شي، چې زموږ ټولې ليکنۍ سـتونزې د وخت په تېرېدو سره يوه پـه بلـې پسـې حـل او داسـې وخـت راشي، چې زموږ نورو نسلونو او يا هم هغه چاته چې پښتو ژبه زده کوي، په ليکنۍ برخـه کـې ټـولې سـتونزې اوارې شـي. ليـک او ليکنی سمون د يو تن او يـوه ژبپـوه کـار نـه دی، بلکـې دا يـوه اوږده پروسه ده او ډېر کار غواړي، خو زموږ ليکنــی سـمون بايـد دومره سست هم پرمخ لاړ نه شي، چې زړې ستونزې مو لا غوڅې کړې نه وي نورې نوې پرې را دبره شـي. يـو ځـل بيـا لـه ټولـو پوهانو او ليکوالو څخه هيله کوم چې په پښتو ليکني سـمون کـې پوره پوره ونډه واخلي؛ زموږ ليکنی سمون زموږ ژبنی سمون دی او زموږ ژبنی سمون بيا زموږ له ټولنيز سمون سره مسـتقيمه اړيکـه لري.

په هېواد کې دهر ډول مثبت سمون په هيله

پوهنمل محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱- اڅکزی، اودل سمد، پښتو ژبه او ليک دود ، کوټه ۱۹۵٦ م کال.

۲ - پنزل، هربرت ، د پښتو ګرامر، د محمد رحیم الهام ژباړه، ۱۳۴۰ل کال، دولتي مطبعه.

۳- خټک، خوشال خان، دستار نامه، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۵ کال چاپ.

۴- خوږشکی، محمد صابر، پښتو غږ پوهنه او ويپوهنه، ۱۳۸۰ل کال.

۵- رښتين، صديق الله، پښتو ګرامر (ژب ښودنه)، خاور خپرندويه ټولنه.

٦ - روهي، محمد صديق، د ځېړنې لارښود، د افغانستان د سيمه ييزو مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۵ ل کال.

۷ - زيار، مجارو احمد، پښتو سينډګی- نويزونه، د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز، پېښور، ۱۳۷۸ ل کال.

۸- زيار ، مجارو احمد، پښتو ليکلار ، ننګرهار پوهنتون، ۱۳٦۰ ل کال.

۹- زيار ، مجارو احمد، پښتو پښويه، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال.

۱۰- زيار، مجاوراحمد، ليکلارښود، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸٦ل کال.

۱۱- شاکر، پوهندوی نوراحمد، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ل کل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- صلاحي، محمد نبي، د کوشاني دورې د ژبيو څېړنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، کابل، ۱۳۸٦ل کال.

۱۳- لودين، دولت محمد، لغت پوهنه، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۵ ل کال.

۱۴- هاشمي، سيد محي الدين، دليکوالۍ فن، ۱۳۸۳ ل کال.

۱۵- هلالي، څېړنوال عبدالحکيم، د پښتو ژبې د فونيمکې الفبې لارښود، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵ل کال.

۱٦- وزيری، بخت مير، غږ پوهنه او وييپوهنه، کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د نا پښتو ځانګو لپاره، ۱۳۸۴ ل کال.

۱۷ - وکيلي، محمدسرور، پښتو ګرښود، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Pashto Text Correction

Written By:
M. Ismael Yoon

ISBN 978-9936-500-29-7
9 789936 500297 >

د خپرونو لړ: (۳۰)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library